

การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองลพบุรี : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่ง
โบราณคดีใกล้เคียง

โดย

นางสาวพรกมล แสงอรุณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

ภาควิชาโบราณคดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองลพบุรี : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่ง
โบราณคดีใกล้เคียง

โดย

นางสาวพรกมล แสงอรุณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์
ภาควิชาโบราณคดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**A STUDY OF CULTURAL DEVELOPMENT OF LOP BURI : THE ARCHAEOLOGICAL
SITE AT BAN VICHARJEN AND ITS ENVIRONS**

By

Pornkamol Sang-arun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Archaeology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองลพบุรี : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีไกล่เคียง ” เสนอโดย นางสาวพรกมล แสงอรุณ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรัสสา กษาชีวะ
2. อาจารย์ภักพดี อยู่คงดี

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์สุรพล นาอะพินธุ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์สุนิสา มั่นคง)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรัสสา กษาชีวะ)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ภักพดี อยู่คงดี)
...../...../.....

48101206 : สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

คำสำคัญ : พัฒนาการ/วัฒนธรรมเมืองลพบุรี

ปรกมล แสงอรุณ : การศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมเมืองลพบุรี : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร. จิรัสสา กษาชีวะ และ อาจารย์ ภัคพดี อยู่คงดี. 115 หน้า.

วัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง (วัดปิ่น) โดยทำการศึกษาจากหลักฐานเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นและขุดแต่งจากโบราณสถาน

ผลการศึกษาพบว่าแหล่งโบราณคดีทั้ง 2 แห่ง มีพัฒนาการทางวัฒนธรรม 4 สมัยหลักคือ

ระยะที่ 1 สมัยทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 พบโบราณวัตถุร่วมสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ได้แก่ หม้อมีสัน ตุ๊กตาดินเผา ต่างหูโลหะ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปศิลา เป็นต้น

ระยะที่ 2 สมัยลพบุรี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 มีการใช้พื้นที่อย่างไม่หนาแน่น โบราณวัตถุที่พบ ได้แก่ ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาบ้านกรวด ชิ้นส่วนประติมากรรมดินเผารูปหน้าบุคคลสวมศิราภรณ์ศิลปะลพบุรี

ระยะที่ 3 สมัยสุโขทัย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 พบว่ามีการใช้พื้นที่ในบริเวณนี้ อย่างเบาบาง

ระยะที่ 4 สมัยอยุธยา มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 จากหลักฐานพบว่าบ้านวิชาเยนทร์มีการใช้พื้นที่เพื่อสร้างบ้านพักราชทูตและบ้านพักของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และบริเวณวัดปิ่นมีการใช้พื้นที่เป็นพุทธสถาน

ภาควิชาโบราณคดี   บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร   ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. .... 2. ....

48101206 : MAJOR : HISTORICAL ARCHAEOLOGY

KEY WORD : DEVELOPMENT / LOP BURI CULTURAL

PORNKAMOL SANG-ARUN : A STUDY OF CULTURAL DEVELOPMENT OF LOP BURI : THE ARCHAEOLOGICAL SITE AT BAN VICHARJEN AND ITS ENVIRONS. THESIS ADVISORS : . ASST.PROF.JIRASSA KACHACHEEVA .Ph.D. PAKPADEE YUKONGDEE 115 pp.

The purpose of this research is to study the cultural development at Ban Vicharjen and its environment at Wat Pune based on contemporary of archaeological evidence and documentation.

The results of this study found 4 phases of cultural development, as below :

Phase 1 Dvaravati period (about 6th-11th centuries A.D.). The archaeological evidence of this phase in both sites are carinated pots, terracotta figurines, metal ear-rings and pieces of stone Buddha image.

Phase 2 Lop Buri period (about 11th-13th centuries A.D.). The archaeological evidence of this phase are a few numbers of Ban Kruad ceramic sherds and pieces of terracotta figure in Lop Buri style.

Phase 3 Shkhothai period (about 14th-15th centuries A.D.) . The archaeological evidence of this phase are very small numbers represent as a low density of the occupation.

Phase 4 Ayuthaya period (about 15th-18th centuries A.D.) .Ban Vicharjen area was used for ambassador' s resident. Both of this and Wat Pune were use to be the Buddhist monument.

Department of Archaeology Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009

Student's signature .....

Thesis Advisors' signature 1. .... 2. ....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตา กรุณาปราณี ความช่วยเหลือ คำแนะนำของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรัสตา กษาชีวะ รองศาสตราจารย์ สุรพล นาณะพินธุ อาจารย์ ภักพดี อยู่คงดี ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณในความรู้ที่ท่านได้มอบให้ ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่สั่งสอนชี้แนะความรู้ในแขนงต่างๆแก่ข้าพเจ้า ขอขอบคุณ เจตน์กมล วงษ์ท้าว ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในหลาย ๆ ครั้ง

ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุข อินทราวุธ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณในกำลังใจและความห่วงใยที่มอบให้ลูกศิษย์

ขอขอบคำขอบคุณ สำหรับ ผศ.จิราวรรณ แสงเพชร อาจารย์ โขมสี แสนจิตต์ อาจารย์ เมธิ เมธาสิทธิ์ สุขสำเร็จ อาจารย์ สฤณีพิงส์ ชุนทรง ที่คอยห่วงใยใส่ใจ และปรารถนาดีมาโดยตลอด คุณ ปิรันธน์ ไทยสรวง คุณ นฤมล กางเกตุ คุณ ญาติมา ทองคำ คุณ สุภาวรรณ ตันมณี คุณอภิญาญา แสงสิน และเพื่อนพ้องน้องพี่ร่วมชั้นร่วมรุ่นที่ร่วมสำราญเสพความรู้ในการศึกษาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์มาร่วมกัน แ่ได้คิดถึงก็เป็นสุขใจ

ขอบคุณทุกคำถามที่คอยถามเสมอว่าจบหรือยัง จบเมื่อไหร่

ขอบคุณทุก ๆ กำลังใจที่มอบให้

ขอบคุณสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

ขอกราบขอบพระคุณในความรักอันยิ่งใหญ่ของ บิดามารดาที่รักและเคารพ ผู้สนับสนุนหลักอย่างเป็นทางการในทุกอย่างและเป็นกำลังใจให้ทุกครั้งและทุกเรื่อง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
การศึกษาที่ผ่านมา.....	2
ความมุ่งหมายในการศึกษา.....	3
ขอบเขตการศึกษา.....	3
วิธีการศึกษา.....	3
แหล่งข้อมูล.....	3
2 แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์และแหล่งใกล้เคียง	4
การดำเนินงานโบราณคดีและการศึกษาที่ผ่านมา.....	9
หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ.....	14
การขุดค้นบ้านวิชาเอนทร์ปีพ.ศ.2530.....	13
การขุดค้นบ้านวิชาเอนทร์ปี พ.ศ.2549.....	37
การศึกษาชั้นดินทางโบราณคดี.....	45
แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น.....	57
การดำเนินงานทางด้าน โบราณคดี.....	59
วิเคราะห์หลักฐาน โบราณวัตถุ.....	75
3 บทวิเคราะห์	92
4 บทสรุป	98
บรรณานุกรม.....	107
ประวัติผู้วิจัย.....	115

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ประตูทางเข้าหน้าบ้านวิชาเอนทร์.....	5
2	ภายในบริเวณบ้านวิชาเอนทร์.....	5
3	แผนผังบ้านวิชาเอนทร์.....	6
4	บริเวณบ้านพักรับรองราชทูต ทิศใต้.....	6
5	บริเวณบ้านพักรับรองราชทูต ทิศเหนือ.....	6
6	ภาพโบสถ์คริสต์และหอรระฆัง.....	7
7	ซุ้มประตูเรือนแก้วทางเข้าโบสถ์คริสต์ด้านทิศเหนือ / ทางเข้าโบสถ์ คริสต์ด้านทิศตะวันออก.....	7
8	บริเวณหน้าบ้านวิชาเอนทร์.....	8
9	อาคารบ้านวิชาเอนทร์บริเวณด้านหลัง.....	8
10	ภาพสันนิษฐานโบสถ์คริสต์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์.....	12
11	ตุ๊กตาดินเผารูปคนงูสิง และรูปหน้าบุคคลดินเผา.....	16
12	ภาชนะดินเผาแบบมีสัน สมัยทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่12-16.....	16
13	แท่งดินเผาแบนยาวปลายมน ตกแต่งลวดลายทั้งสองด้าน.....	16
14	พวยกาดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	17
15	ต่างหูโลหะพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	17
16	แวนดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	17
17	ตะกันดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	18
18	ตะกันดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	18
19	ฝาจุกดินเผารูปสิงโต พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	19
20	เบ้าดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์.....	19
21	เศษเครื่องปั้นดินเผาตกแต่งลวดลายปั้นแปะและประทับขูดขีด แหล่งเตาบ้านบางปูน.....	20
22	ส่วนไหล่ของไหภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ตกแต่งลายกดประทับรูปช้าง และรูปม้าในช่องสี่เหลี่ยม แหล่งเตาบ้านบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 -19.....	20

ภาพที่		หน้า
23	ส่วนคอเจดีย์ ประเภทดินเผาเนื้อหยาบ แหล่งเตาวัดพระปรารักษ์ ชั้นสุตร ต.เชิงกลัด อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 23.	20
24	กระปุกดินเผา แหล่งเตาวัดพระปรารักษ์ ชั้นสุตร ต.เชิงกลัด อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 23.....	21
25	เศียรพระพุทธรูปดินเผา สมัยอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19- 23.....	21
26	ตุ๊กตาดินเผา.....	21
27	ตุ๊กตาดินเผารูปไก่.....	22
28	ศิระตุ๊กตาดินเผา.....	22
29	ตุ๊กตาดินเผา.....	22
30	กล้องยาสูบดินเผา.....	23
31	เบ้าหลอมดินเผา.....	23
32	เครื่องถ้วยจีน ชั้นส่วนโถเคลือบเขียวขนาดใหญ่.....	23
33	เครื่องถ้วยจีนฝาจากภาชนะเคลือบเขียว ส่วนบนนูนขึ้นแต่ตัดแบน.....	24
34	เครื่องถ้วยจีน จานเคลือบเขียวเคลือบขนาดใหญ่ ขูดขีดลายใต้เคลือบ	24
35	ชามเคลือบเขียว แหล่งเตาจางโจวมณฑลฝูเจี้ยน.....	24
36	ชั้นส่วนชามเคลือบเขียวอมเหลือง เคลือบทั้งด้านนอกด้านในภาชนะ ที่ลำตัวด้านเคลือบเพียงครึ่งใบ อีกครึ่งใบช่วงล่างเคลือบด้วย น้ำดินสีแดง ก้นภาชนะไม่มีการเคลือบ.....	25
37	กระปุก ตลับ เคลือบขาว.....	25
38	กระปุกเคลือบขาว มีหูกลมสามหู ลำตัวตกแต่งลวดลายดอกไม้ แหล่งผลิตมณฑลฝูเจี้ยน.....	25
39	ชั้นส่วนฝาภาชนะเคลือบสีน้ำตาลทรงกลม.....	26
40	ชั้นส่วนโถเคลือบน้ำตาล.....	26
41	ชั้นส่วนเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หยวน.....	26
42	ภาชนะประเภทโถ สำหรับใส่พลู(พบในห้องใต้ดิน).....	27
43	ชั้นส่วนเครื่องถ้วยจีน มีเครื่องหมายปีรัชกาลที่ก้นภาชนะ (สองชั้นบน บอกปีรัชกาล ต้าหมิงเฉิง ฮั่ว ราชวงศ์หมิง) ส่วนด้านล่างเป็น คำอวยพรที่ก้นภาชนะ.....	27
44	ชั้นส่วนเครื่องถ้วยจีนเคลือบสีน้ำเงินเขียนลายทอง.....	27

ภาพที่		หน้า
45	เครื่องถ้วยจีน เขียนลายดอกบัวและก้านขดที่ภาชนะทั้งด้านนอกและ ด้านใน.....	28
46	เครื่องถ้วยจีนตกแต่งลายเบญจมาศที่ภาชนะทั้งภายนอกและภายใน.....	28
47	เครื่องถ้วยจีนตกแต่งลายเบญจมาศ.....	28
48	ชิ้นส่วนฝา ถ้ำตัว เครื่องถ้วยญี่ปุ่น.....	29
49	ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยญี่ปุ่น.....	29
50	เหรียญกษาปณ์จีน.....	30
51	เครื่องประดับประเภทแหวน.....	30
52	แผ่นทองคำรูปหอยสังข์ พบที่บ้านวิชาเยนทร์.....	31
53	แผ่นทองคำรูปพระพุทธรูป พบที่บ้านวิชาเยนทร์ จังหวัดลพบุรี.....	31
54	หม้อใส่ปูน.....	32
55	กล้องยาสูบดินขาวฮอลันดา กล้องยาสูบนี้มีการผลิตขึ้นใน ประเทศฮอลันดา ที่เมืองGouda มีหลากหลายรูปแบบ เป็นความนิยมของชาวต่างชาติ.....	32
56	ชิ้นส่วนแท่งหินอ่อนปราณีจารึกภาษาละติน.....	33
57	ฝาตลับลายสัตว์หิมพานต์.....	33
58	ฝาตลับตำริด.....	33
59	หินชนวนและดินสอชนวน.....	34
60	ตะคันดินเผา.....	34
61	เครื่องถ้วยจีน.....	34
62	เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง.....	35
63	เครื่องถ้วยเบญจรงค์.....	35
64	เครื่องถ้วยญี่ปุ่นคากิเอมอน.....	35
65	เครื่องถ้วยญี่ปุ่น การ์ตสี อายุราวพุทธศตวรรษที่21-22.....	36
66	สภาพพื้นที่ก่อนทำการขุดค้น.....	37
67	ขนาดของหลุมที่ทำการขุดค้นในปี พ.ศ.2549.....	38
68	หลุมขุดค้นด้านทิศตะวันออก.....	47
69	ผังหลุมขุดค้นด้านทิศเหนือ.....	47
70	ผังหลุมขุดค้นด้านทิศตะวันตก.....	48

ภาพที่		หน้า
71	ผังหลุมขุดค้นด้านทิศใต้.....	48
72	ภาชนะดินเผาลายกคประดับ แหล่งเตาบ้านบางปูน.....	49
73	ภาชนะดินเผาลายกคประดับรูปช้าง แหล่งเตาบ้านบางปูน.....	49
74	ฝาจุกดินเผา.....	50
75	เครื่องถ้วยเคลือบเขียว แหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย.....	50
76	กระเบื้องเชิงชายลายพันธุ์พฤกษา.....	50
77	กระเบื้องกาบกล้วย.....	51
78	ตะกันดินเผา.....	51
79	แวนดินเผา.....	51
80	ภาชนะดินเผามีสัน.....	52
81	เคลือบเขียวเตาป่ายาง ศรีสัชชนาลัย พุทธศตวรรษที่ 21.....	52
82	ฝาดลับเคลือบเขียวอ่อน แหล่งเตาประเทศจีน.....	52
83	ชิ้นส่วนของกุกงี้.....	53
84	ชิ้นส่วนแท่งหิน.....	53
85	เครื่องถ้วยเบญจรงค์รุ่นแรกของไทย.....	53
86	เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน.....	54
87	เศษเครื่องถ้วยเบญจรงค์ที่ผลิตจากเมืองจีน.....	54
88	ฝาดลับ เครื่องถ้วยจีน.....	54
89	ชามลายครามทรงกลมหรือทรงมะนาวตัด ใช้สีครามตัดเส้นที่ขอบปาก แหล่งเตาจิงเต๋อเจิน มณฑลเจียงซีปลายพุทธศตวรรษที่21 ต้นพุทธศตวรรษที่ 22.....	55
90	ชิ้นส่วนลำตัวเบญจรงค์รุ่นแรก สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทำที่เมืองจีน ไม่ระบุแหล่งเตา.....	55
91	ฝาจุกภาชนะประเภทเคลือบเขียว.....	55
92	ชามปากผาย เขียนสีดำใต้เคลือบ ราชวงศ์เต๋อริ่น เวียดนาม ราวปลายพุทธศตวรรษที่19- กลางพุทธศตวรรษที่20.....	56
93	เครื่องถ้วยเวียดนาม หรืออันหนาน.....	56
94	บริเวณแหล่งโบราณคดีวัดปิ่น.....	58
95	เศียรพระพุทธรูปหินแอนดิวไซต์ สมัยทวารวดี.....	65

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการดำเนินงานทางด้านโบราณคดีในบริเวณเมืองลพบุรีที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่าเมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลางของความเจริญรุ่งเรืองแห่งหนึ่งในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย ลักษณะของปัจจัยทางภูมิศาสตร์ก็เป็นสิ่งเอื้ออำนวยให้มนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณเมืองลพบุรีนี้ด้วยเช่นกัน ซึ่งหลักฐานทางโบราณคดีสามารถยืนยันได้ว่ามีผู้คนกลุ่มแรกเข้ามาอาศัยอยู่เมืองลพบุรีอย่างน้อยราว 3,000 ปีมาแล้ว และมีพัฒนาการอยู่อาศัยต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสาย¹

ตัวเมืองลพบุรีจากการศึกษาที่ผ่านมาและหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏ จะเห็นว่ามีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากยุคสมัยต่าง ๆ จึงเป็นไปได้ว่าเมืองลพบุรีมีการรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เผยแพร่เข้ามาในแต่ละช่วงเวลานั้น ๆ ด้วย

บริเวณเมืองลพบุรีมีแหล่งโบราณคดีหลายแห่งที่มีการดำเนินงานทางด้านโบราณคดีมาแล้ว และสามารถนำมาลำดับถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมได้

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์ก็เช่นกัน เป็นแหล่งโบราณคดีแห่งหนึ่งที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยา และจากการศึกษาภาคสนามในปีพ.ศ.2549ที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์นี้ว่ามีพัฒนาการทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่เมื่อใดและมีพัฒนาการร่วมกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ภายในเมืองลพบุรีหรือไม่

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์ควบคู่ไปกับแหล่งโบราณคดีวัดปิ่น เนื่องจากได้มีการขุดค้นโดยสำนักศิลปากรที่4 ลพบุรีในปีพ.ศ.2550 และแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นนั้นมีพื้นที่ต่อเนื่องกับแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเอนทร์ด้วย จึงทำให้สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีมาศึกษาเปรียบเทียบและลำดับถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีทั้งสองโดยในการศึกษาครั้งนี้ได้เรียกแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นว่าแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง

---

¹ ภูธร ภูมะธน, ความสำคัญของคูเมืองคันดินกำแพงเมืองลพบุรี ปัญหาการบูรณการทำลายและแนวทางแก้ไข (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2534), 3-4.

การศึกษาที่ผ่านมาของแหล่ง โบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

พ.ศ. 2530 กรมศิลปากรทำการขุดค้นบริเวณบ้านวิชาเยนทร์ โดยมีจุดประสงค์ที่จะหาข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่ว่าเคยมีอะไรเกิดขึ้นในบริเวณนี้บ้าง และจากการขุดค้นพบว่ามี การอยู่อาศัย 2 สมัยด้วยกัน²

ในระหว่างวันที่ 20 กุมภาพันธ์ – 6 มีนาคม 2549 ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้นำนักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาโบราณคดีสมัย ประวัติศาสตร์ ทำการขุดค้นแหล่ง โบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์บริเวณด้านหน้าโบสถ์คริสต์ เพื่อนำ ข้อมูลมาตรวจสอบกับการศึกษาเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งค้นหาร่องรอยกิจกรรมในสมัยทวารวดี เพิ่มเติม แต่ในการขุดค้นครั้งนี้ดำเนินการได้เพียงระดับที่ลึกลงไปจากผิวดินประมาณ 2.50 เมตร เท่านั้น เนื่องด้วยข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา จากการศึกษาชั้นดิน และหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นสรุป ได้ในขณะนี้ว่า พื้นที่ทำการขุดค้นพบว่ามีการใช้พื้นที่สองสมัยหลัก ๆ คือ การนำดินมาถมในสมัย ยุชยา และการถมปรับพื้นที่ในสมัยปัจจุบัน โดยพบเศษภาชนะดินเผาและเศษกระเบื้องดินเผาที่เป็นของสมัยยุชยาและสมัยปัจจุบัน และเศษภาชนะดินเผาบางชิ้นก็เป็นของที่มาจากแหล่งเตา ต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม เป็นต้น³

การดำเนินงานทางด้านโบราณคดีที่ผ่านของแหล่ง โบราณคดีวัดปิ่น

มีการดำเนินงานทางด้านโบราณคดีมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2479 เป็นต้นมา และทำการขุดค้น ทางโบราณคดีในปีพ.ศ.2550

---

²รายงานการขุดค้นทางโบราณคดี บ้านหลวงรับราชทูต โดย โครงการบูรณะ โบราณสถานลพบุรี 5/2530.

³สฤณีพงศ์ ขุนทรง, “บ้านวิชาเยนทร์ : การขุดค้นทาง โบราณคดีครั้งล่าสุด,” เมือง โบราณ 32, 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2549) : 16-17.

ความมุ่งหมายในการศึกษา

ทำการศึกษาถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีไกล่เคียงโดยใช้หลักฐานเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏ เพื่อลำดับถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีทั้งสอง

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ข้อมูลจากหลักฐานเอกสารนำมาวิเคราะห์ร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และนำมาลำดับถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรม

วิธีการศึกษา

1. รวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานทางด้าน โบราณคดีบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ และแหล่ง โบราณคดีไกล่เคียงในเมืองลพบุรี
3. นำข้อมูลจากการดำเนินงานทางด้าน โบราณคดีบริเวณแหล่ง โบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ และการดำเนินงานทางด้าน โบราณคดีแหล่ง โบราณคดีไกล่เคียงในจังหวัดลพบุรีมาศึกษาวิเคราะห์
4. จัดพิมพ์วิทยานิพนธ์พร้อมนำเสนอ

แหล่งข้อมูล

1. แหล่ง โบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่ง โบราณคดีไกล่เคียง
2. หอสมุดวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ห้องสมุดสำนัก โบราณคดี ท่าवासุกรี
4. ห้องสมุดสำนักศิลปากรที่4 ลพบุรี
5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี

บทที่ 2

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

บ้านหลวงรับราชทูต หรือ บ้านวิชาเยนทร์ สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์เมื่อคราวที่คณะราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เดินทางเข้ามาเพื่อสร้างพระราชไมตรีกับสยามถึง 2 ครั้ง โดยในครั้งแรกเอกอัครราชทูตคือ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ เป็นผู้นำพระราชสาสน์มาถวายสมเด็จพระนารายณ์ ราวเดือนกันยายน - ธันวาคม พ.ศ.2228 และครั้งที่ 2 เอกอัครราชทูตคือ เดอ ลาลูแบร์ เดินทางมาราวเดือนกันยายน พ.ศ. 2230 - เดือนมกราคม พ.ศ.2231 ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเองสยามก็มีชาวต่างชาติชนชาติกรีกที่เข้ามารับราชการในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ชื่อว่า ฟอลคอน ทำงานจนเป็นที่ทรงพอพระราชหฤทัยจนกระทั่งได้รับตำแหน่งหน้าที่ทางราชการสูงสุดคือ สมุหนายก มีตำแหน่งเป็น ออกญาวิชาเยนทร์ หรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ และเนื่องด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานที่ต้องตามรับใช้ได้เบื้องพระยุคลบาทของสมเด็จพระนารายณ์นี้เอง จึงทำให้ต้องตามเสด็จมาที่เมืองลพบุรีอยู่เนื่อง ๆ จนกระทั่งได้มีการสร้างนิวาสสถานขึ้นเพื่อเป็นที่พักอาศัยของขุนนางผู้นี้ และมีการสร้างบ้านหลวงรับราชทูตขึ้นในบริเวณเดียวกันนี้ด้วย

ที่ตั้ง ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ละติจูด 14 องศา 47 ลิปดา 10 ฟลิปดา เหนือ

ลองจิจูด 100 องศา 36 ลิปดา 30 ฟลิปดา ตะวันออก

พิกัดแผนที่ ระวาง 5138 IV ลำดับชุด L 7017 พิมพ์ครั้งที่ 1 - RSTD จังหวัดลพบุรี

พิกัด 737367

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับถนนบนเมือง

ทิศตะวันออก ติดกับอาคารพาณิชย์

ทิศตะวันตก ติดกับโบราณสถานวัดปิ่น และศาลลูกศร

ทิศใต้ ติดกับถนนวิชาเยนทร์

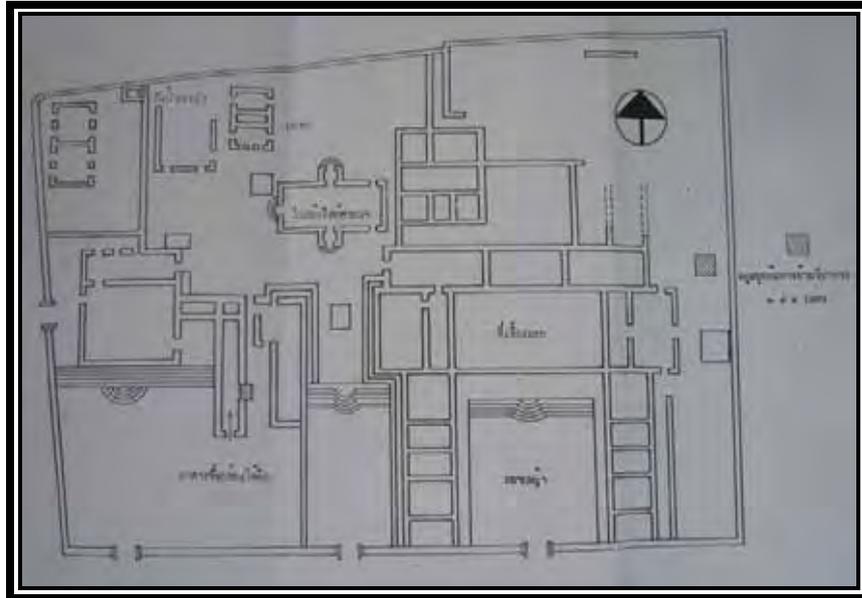

ภาพที่ 1 ประตูทางเข้าหน้าบ้านวิชาเขนทร์

ภาพที่ 2 ภายในบริเวณบ้านวิชาเขนทร์

แผนผังบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 3 แผนผังบ้านวิชาเยนทร์

บ้านวิชาเยนทร์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1.ด้านทิศตะวันตก ในส่วนนี้มีกลุ่มอาคารก่ออิฐถือปูนมีทั้งอาคารสองชั้น และอาคารชั้นเดียว อาคารในพื้นที่ส่วนนี้น่าจะใช้ที่สร้างบ้านพักรับรองราชทูต เมื่อคราวเดินทางมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในส่วนนี้มีประตูทางเข้าด้านทิศใต้ 1 ประตู

ภาพที่ 4 บริเวณบ้านพักรับรองราชทูต ทิศใต้ ภาพที่ 5 บริเวณบ้านพักรับรองราชทูต ทิศเหนือ

2. พื้นที่ส่วนกลาง ในพื้นที่ส่วนนี้มีอาคารที่สำคัญคือโบสถ์คริสต์ เป็นอาคารที่มีแบบและแผนผังเป็นอาคารแบบยุโรป แต่ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นซุ้มเรือนแก้วตามแบบศิลปะไทยในสมัยอยุธยา ด้านหน้าโบสถ์คริสต์มีกลุ่มอาคารขนาดเล็ก ๆ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นหอระฆัง มีประตูทางเข้าด้านทิศใต้ 1 ประตู

ภาพที่ 6 ภาพโบสถ์คริสต์และหอระฆัง

ภาพที่ 7 ซุ้มประตูเรือนแก้วทางเข้าโบสถ์คริสต์ด้านทิศเหนือ / ทางเข้าโบสถ์คริสต์ด้านทิศตะวันออกเฉียง

3. ด้านทิศตะวันออกเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น เป็นอาคารขนาดใหญ่ ชุ่มประตูและหน้าต่างเป็นศิลปะแบบยุโรป ศิลปะเรอเนสซองส์(Renaissance) ซึ่งเป็นที่นิยมในยุโรปในขณะนั้น บันไดทางขึ้นบริเวณหน้าบ้านวิชาเอนทร์เป็นรูปครึ่งวงกลม มีประตูทางเข้า 2 ประตู คือด้านทิศใต้ 1 ประตู และด้านทิศตะวันออก 1 ประตู

ภาพที่ 8 บริเวณหน้าบ้านวิชาเอนทร์

ภาพที่ 9 อาคารบ้านวิชาเอนทร์บริเวณด้านหลัง

การดำเนินงานด้านโบราณคดีและการศึกษาที่ผ่านม

พ.ศ. 2479 ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53 ตอนที่ 24 วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2479

พ.ศ. 2507 อ.ปรีชา กาญจนาคม (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2549) ทำการขุดค้นแต่ไม่มีรายงานการขุดค้นทางโบราณคดี เหตุผลที่เลือกขุดบ้านวิชาเอนทร์เพราะ บ้านสร้างขึ้นบริเวณคั้งน้ำ อาจจะมีการสร้างเขื่อนเพราะปลุกบ้านขวางทางน้ำอยู่ ทำการขุดบริเวณอาคารหลังแรกตรงทางเข้าประตูใหญ่ ห่างจากตัวอาคารประมาณ 1 เมตร ขุดหลุมขนาด 1.50×1.50 เมตร ใช้เวลาขุดค้น 7 วัน ไม่เจอดินเดิม ขุดได้ 15 เซนติเมตรแรกเป็นชั้นดินปัจจุบันอยู่ หลังจากนั้นเป็นดินถม ขุดลึกประมาณ 6-7 เมตร ประมาณชั้นที่ 7 เจอชั้นทรายแม่น้ำ และน้ำเริ่มเข้าจึงหยุดขุด พบเศษภาชนะดินเผาสมัยอยุธยา สุโขทัย ทวารวดี ทุกชั้นดิน เหมือนจะไปในดินบริเวณในจังหวัดลพบุรีมาถมที่บ้านวิชาเอนทร์ มีการพบหอยขมในชั้นดินเนื่องจากนำดินบริเวณริมแม่น้ำโกยลงไปแพและนำมาถมที่บ้านวิชาเอนทร์นี้ ลักษณะฐานอาคารก่อหินบนดินอัด ชั้นฐานรากไม่ถึงเมตร

พ.ศ. 2529 โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรีทำการบูรณะอาคารต่าง ๆ บางส่วน แต่ยังไม่มีการเก็บข้อมูลทางด้านวิชาการ

พ.ศ. 2530 ทำการขุดค้นทางโบราณคดี โดยหน่วยศิลปากรที่ 1 ลพบุรี กรมศิลปากรพบว่าพื้นที่บริเวณบ้านวิชาเอนทร์ได้มีการเข้าอยู่อาศัย อย่างน้อย 2 สมัยคือ สมัยทวารวดี พบหลักฐานในระดับความลึก 390-400 Cm.Dt. ชั้นดินที่ 8-9 พบแนวอิฐเรียง ภาชนะดินเผาเนื้อหยาบมีสัน ประติมากรรมคนงูสิง รูปหน้าบุคคล ลูกปัด ต่างหุตะกั่ว ส่วนในชั้นดินที่ 1-5 นั้นพบ เศษภาชนะดินเผาที่เป็นสมัยปัจจุบัน ร่วมกับเศษกระเบื้องมุงหลังคา และต่อมาก็พบเศษภาชนะดินเผาที่คงร่วมสมัยกับบ้านวิชาเอนทร์

พ.ศ. 2530 พูลศรี จีบแก้ว เขียนบทความเรื่อง ตึกฝรั่งในเมืองลพบุรี กล่าวถึงเหตุผลในการสร้างเมืองลพบุรีเป็นราชธานีสำรอง และวิวัฒนาการของตะวันตกที่แพร่เข้ามายังเมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทำให้เกิดสิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ เช่นมีการสร้างอาคารด้วยการก่ออิฐถือปูน 2 ชั้นเกิดขึ้น มีระบบการประปา การประคบน้ำพุที่สวนตามแบบฝรั่ง

พ.ศ. 2537 นงคราญ ศรีชาย เขียนบทความเรื่อง “บ้านวิชาเอนทร์ หรือบ้านหลวงรับราชทูต”¹ โดยตั้งข้อสังเกตว่าบ้านวิชาเอนทร์กับบ้านหลวงรับราชทูตนั้น อาคารใดสร้างขึ้นก่อนกัน จากการศึกษาเอกสารของผู้เขียนทำให้ผู้เขียนเชื่อว่า บริเวณบ้านหลวงรับราชทูตนั้นสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักของพลคอนก่อน เมื่อมีคณะราชทูตฝรั่งเสด็จแรกเข้ามาคงจะพักอาศัยที่อาคารหลังใด

¹ นงคราญ ศรีชาย, “บ้านวิชาเอนทร์หรือบ้านหลวงรับราชทูต,” เมืองโบราณ 20,4(ต.ค.-ธ.ค. 2537), 31-34.

หลังหนึ่งในบริเวณบ้านหลวงรับราชทูตนี้เอง และจากการขุดแต่งโดยโครงการบูรณะโบราณสถานเมืองลพบุรี ปีงบประมาณ 2530 พบแนวฐานรากกำแพงกั้นอาคารที่พักภายในบ้าน วิชาเอนทร์กับโรงสวด ส่วนด้านที่เป็นโรงครัวไม่มีแนวกำแพงกั้น ทำให้ผู้เขียนเชื่อว่า ส่วนที่เป็นบ้านพักรับรองราชทูตสร้างขึ้นภายหลังคณะทูตฝรั่งเศสชุดแรกเดินทางกลับไป ราวต้นปีพ.ศ. 2229 และเหตุที่สร้างบ้านหลวงรับราชทูตเนื่องมาจากความขลุกขลักในเรื่องการจัดที่พักรับรอง และเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติและกระชับสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสด้วย

พ.ศ.2549 ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร นำนักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ทำการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านหลวงรับราชทูต หรือบ้านวิชาเอนทร์

พ.ศ. 2549 สฤณีพงษ์ ชุนทรง เขียนบทความเรื่อง “บ้านวิชาเอนทร์ : การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งล่าสุด”² จากการที่ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้นำนักศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภายใต้การควบคุมของ ศ.ดร. ผาสุข อินทรารุช และศ.ดร.จิรัสสา ศษาชีวะ ทำการขุดค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ถึง 6 มีนาคม พ.ศ.2549 โดยทำการขุดค้นบริเวณหน้าโบสถ์คริสต์ หลุมขุดค้นมีขนาด 4×4 เมตร แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาการขุดค้นดำเนินไปได้เพียง 2.50 เมตรจากผิวดิน จากการกระจายตัวของหลักฐานทางโบราณคดีร่วมกับชั้นดิน สรุปลงได้ว่ามีร่องรอยของการทำกิจกรรมสองสมัยหลัก ๆ คือ การนำดินมาถมในสมัยอยุธยาและการถมปรับพื้นที่ในสมัยปัจจุบัน โบราณวัตถุที่พบแม้ว่าจะไม่สามารถกำหนดอายุชั้นทับถมทางวัฒนธรรมได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะเศษกระเบื้องดินเผา เศษภาชนะดินเผา ที่พบเป็นจำนวนมากในการขุดค้นครั้งนี้ โบราณวัตถุอื่นๆที่พบ เช่น แวดินเผา ตะคันดินเผา หอยเบี้ย ลูกปัด เป็นต้น สำหรับหลักฐานที่น่าสนใจเป็นพิเศษได้แก่เครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง(พ.ศ.1503-1822) ราชวงศ์หยวน(พ.ศ.1823-1911) ราชวงศ์หมิง(พ.ศ.1911-2187) ราชวงศ์ชิง(พ.ศ.2187-2454) เศษเครื่องถ้วยญี่ปุ่นราวพุทธศตวรรษที่ 22 เศษเครื่องถ้วยเวียดนามราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 เศษเครื่องถ้วยเปอร์เซีย ซึ่งสะท้อนให้เห็นการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างกว้างขวางระหว่างบ้านเมืองบนผืนแผ่นดินไทย โดยเฉพาะในสมัยอยุธยากับนานาประเทศได้เป็นอย่างดี

² สฤณีพงษ์ ชุนทรง, “บ้านวิชาเอนทร์: การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งล่าสุด,” เมืองโบราณ, 32,4(ต.ค.-ธ.ค.2549), 16-17.

พ.ศ. 2549 นิตินกร สังก้าว ทำรายงานเรื่อง “การศึกษาส่วนบุคคล : การศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านวิไลเขนทร์ บ้านหลวงรับราชทูต”³ เสนอต่อ ผศ.สาทิศ ชูแสง ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม สรุปความว่า การสร้างสถาปัตยกรรมแบบนิคมตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น พระองค์มิได้ปิดกั้นความหลากหลายการนับถือศาสนา ซึ่งอาคารโบสถ์คริสต์ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นี้อาจมีข้อจำกัดในเรื่องของวัสดุด้วยก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตาม ความเป็นตะวันตกที่ปรากฏในอาณาจักรอยุธยา อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงแค่ความนิยมตะวันตกในแบบพื้นถิ่นและการใช้งานนั้นก็สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมมากกว่า เช่น ช่องเจาะ การเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น ได้เกิดการพัฒนาในหลาย ๆ ระดับ ตั้งแต่ระดับการเมืองการปกครอง โดยให้ชาวต่างชาติเข้ามาควบคุมหน้าที่สำคัญในระบบราชการแล้ว ยังเป็นชนวนให้เกิดความพิเศษในวงการสถาปัตยกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ และถ่ายทอดรูปแบบของพัฒนาการนี้มาสู่เมืองหลวงเกิดเป็นสายพัฒนาการอย่างคูกุขนานไปจนถึงสมัยอยุธยา

---

³ นิตินกร สังก้าว. การศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านวิไลเขนทร์ บ้านหลวงรับราชทูต. (กรุงเทพฯ) : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2549. รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของนิตินกรศึกษาวิชา 262-433 สุนทรียศาสตร์กับสถาปัตยกรรม สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2549.

ภาพที่ 10 ภาพสันนิษฐานโบสถ์คริสต์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

หลักฐานเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับบ้านวิชาเยนทร์มีดังนี้

ในบันทึกของบาทหลวงเดอ ชัวซีย์ กล่าวไว้ว่า

“16 พฤศจิกายน พอเราเตรียมจะออกเดินทางต่อ ม. โปรมาร์ต ซึ่งเป็นเลขานุการของ ม. ก็องสแตงซ์ก็มาถึง ขอร้องให้ท่านราชทูตพักอยู่ที่นั่นสักสองสามวันก่อน เพราะว่าเรือพักรับรองของท่านที่

“17 พฤศจิกายน.....ตอนแปดโมงเย็น(สองทุ่ม) เราก็ได้มาถึงเมืองละโว้ ชานเมืองนั้นมีบ้านผู้เรือนคนเรียงรายอยู่แผ่ออกไปถึงครึ่งลือเออทำนองเดียวกันกับที่สยาม(กรุงศรีอยุธยา). เจ้าเมืองได้ออกมาต้อนรับท่านราชทูตที่ประตูนอก และนำไปที่เรือพักรับรอง มีขุนนางยี่สิบคนถือคบเพลิงเดินนำหน้า เรือพักรับรองนี้ทำอย่างธรรมดาๆ มีห้องโถงที่งามมาก ติดตั้งพระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทุกคนได้ที่พักเป็นที่เรียบร้อย ม.ก็องสแตงซ์มาเยี่ยมเยียนเพื่อให้เกียรติพวกเรา.”⁴

⁴ บาทหลวงเดอชัวซีย์, จดหมายเหตุรายวัน การเดินทางสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ.1685 และ 1686ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร.(กรุงเทพฯ ฯ:ก้าวหน้า, 2516),272-273.

ในบันทึกการเดินทางของบาทหลวงคาร์ซาร์ดีได้เขียนไว้ดังนี้

“วันที่ 17 พฤศจิกายน 2228 ทางกรได้จัดรับรองท่านราชทูตที่ทำเนียบของ ม.ก้องสตั้งซึ่งพระเจ้าแผ่นดินโปรดให้สร้างพระราชทานเพิ่งจะแล้วเสร็จ....เขาหวังว่าท่านราชทูตคงจะไม่รังเกียจที่จะพำนักอยู่ในบ้านช่องห้องหออันเป็นเคหาสถานของพวกเขา”⁵

ในบันทึกการเดินทางของบาทหลวงคาร์ดีที่เดินทางเข้ามาสยามครั้งที่ 2 ได้บันทึกเกี่ยวกับบ้านวิชาเยนทร์ดังนี้

“.....เขาได้จัดเตรียมนิวาสสถานหลังงามซึ่งได้สร้างขึ้นมาเป็นเวลาสองปีมาแล้วไว้ให้อยู่ใกล้ชิดติดกับหลังที่สร้างขึ้นเมื่อคราวเดินทางครั้งที่แล้ว อันเป็นที่พักรองรับท่านราชทูต เซอวาเลียร์ เดอโชมองต์ หลังใหม่นี้ยังคงมั่งคั่งขึ้นไปอีกและน่าอยู่กว่าหลังแรกมาก ได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องเรือนอย่างหรูหราและมีห้องหับที่แสนสะดวกสบาย ซึ่งนายทหารอาจเข้าพักอยู่ด้วยอีกได้กว่าสามสิบนาย โดยไม่นับพวกคนรับใช้อีกตั้งยี่สิบคนหรือยี่สิบห้าคน ซึ่งเข้าพักอยู่ด้วยทั้งหมดอย่างไม่แออัดยัดเยียด”⁶

การขุดค้นบ้านวิชาเยนทร์ปีพ.ศ. 2530

เริ่มทำการขุดค้น 29 มีนาคม พ.ศ.2530 แล้วเสร็จในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2530

ผู้ทำการขุดค้นนางสาวพุลศรี ฉลาดแพทย์

ขนาดหลุมขุดค้น ความกว้าง 3 เมตร ความยาว 3 เมตร ลึก 5 เมตร

บริเวณที่ทำการขุดค้น ทิศตะวันออกริมกำแพง ข้างตึกพักของคณะทูต

หลักฐานที่เป็นโบราณสถาน

พบอยู่ในชั้นดินระดับที่ 390-400 Cm.Dt ลักษณะที่พบเป็นอิฐก่อเป็นแนวอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือยาวจรดทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหลุมขุดค้น พบเป็นแนวเฉียง ตรงด้านทิศเหนือกว้าง 50 เซนติเมตร ทิศใต้กว้าง 100 เซนติเมตร และตรงกลางของแนวโบราณสถานนี้พบว่าเป็นหลุมกลมซึ่งอาจจะเป็นหลุมเสา? บนแนวอิฐด้านบนได้พบร่องรอยปูนขาวด้วย ลักษณะคงจะเป็นพื้นของโบราณสถาน สันนิษฐานว่าคงจะเป็นซากโบราณสถานสมัยทวารวดีอายุราว พ.ศ.

⁵ บาทหลวงคาร์ดี, การเดินทางของบาทหลวงคาร์ดี เล่ม 1-3: ฉบับลายมือเขียนที่คัดมาจากต่างประเทศ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2521), 44.

⁶ เรื่องเดียวกัน , 132.

1200 -1600 เพราะจากลักษณะของอิฐที่พบเป็นลักษณะของอิฐสมัยทวารวดีที่มีขนาดใหญ่ โดยมีความกว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 35 เซนติเมตร หนา 9.5 เซนติเมตร

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

อายุสมัย	โบราณวัตถุที่พบ
ทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16	<p><u>โบราณสถาน</u></p> <p>-พบอิฐก่อเป็นแนวเฉียง แนวอิฐด้านทิศเหนือกว้าง 50 เซนติเมตร ทิศใต้กว้าง 100 เซนติเมตร ตรงกลางของแนวโบราณสถานเป็นหลุมกลม พบร่องรอยปูนขาวบนแนวอิฐร่วมกันด้วย สันนิษฐานว่าเป็นอิฐสมัยทวารวดี⁷ อิฐที่พบมีขนาดกว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 35 เซนติเมตร หนา 9.5 เซนติเมตร</p> <p><u>ประเภทดินเผา</u></p> <p>-ตะกันดินเผา</p> <p>-เวดินเผา</p> <p>-ลูกกระสุนดินเผา</p> <p>-เบ็ยดินเผา</p> <p>-พวยกาดินเผา</p> <p>-ฝาจุกดินเผารูปสิงห์โต</p> <p>-ประติมากรรมรูปหน้าบุคคล และรูปคนงูสิง</p> <p>-ภาชนะดินเผาเนื้อ stone ware , Earthen ware ทั้งเคลือบและไม่เคลือบ</p> <p>-เศษภาชนะดินเผาส่วนที่เป็นสัน, ลายเชือกทาบ, ลายจักสาน, ลายประทับรูปดอกไม้</p>

⁷รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีบ้านหลวงรับราชทูต โดยโครงการบูรณะโบราณสถาน ลพบุรี 5/2530,24 (เอกสารอัดสำเนา).

หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ(ต่อ)

อายุสมัย	โบราณวัตถุที่พบ
ทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษ ที่12-16	<p><u>ประเภทแก้ว</u></p> <p>-ลูกปัดแก้ว สีฟ้าใส,สีเขียวใส,สีดำทึบ,สีเขียวขุ่น, สีน้ำเงินเข้ม,สีน้ำตาลแดง,สีเหลือง,สีเขียวขุ่น,สี ฟ้าเข้ม,สีเขียวอ่อน</p> <p><u>ประเภทโลหะ</u></p> <p>-ต่างหูโลหะ</p> <p>-เศษสำริด</p> <p>-ชิ้นส่วนโลหะ</p>
สมัยลพบุรีอายุราวพุทธ ศตวรรษที่16-18	<p>-เศษชิ้นส่วนภาชนะดินเผาแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์</p> <p>-ไม่พบหลักฐานประเภทโบราณสถาน</p>
สมัยอยุธยาอายุราวพุทธ ศตวรรษที่20-23	<p><u>โบราณสถาน</u></p> <p>-กลุ่มอาคารบ้านวิชาเอนทร์ ได้แก่โบสถ์,ซาก อาคารบ้านรับราชทูต,บ้านวิชาเอนทร์, โรงครัว</p> <p><u>ประเภทดินเผา</u></p> <p>-เศษภาชนะดินเผา Earthen ware, Stone ware</p> <p>-เศษภาชนะดินเผาแหล่งเตาบ้านบางปูน</p> <p>-เศษเครื่องถ้วยดินเผาแหล่งเตาประเทศจีนอายุ ราวพุทธศตวรรษที่22-23</p> <p>-เศษภาชนะดินเผาแหล่งเตาประเทศญี่ปุ่นอายุ ราวพุทธศตวรรษที่22-23</p> <p>-เศษภาชนะดินเผาสุโขทัย, ศรีสัชนาลัย ,เตาป่า ยาง</p> <p>-กลี้อยาสูบดินเผาฮอลันดา</p> <p><u>ทองคำ</u></p> <p>-แผ่นทองคำรูปหอยสังข์</p> <p>-แผ่นทองคำพระพุทธรูป</p> <p>-แหวน</p>

โบราณวัตถุสมัยทวารวดี

ภาพที่ 11 ตุ๊กตาดินเผารูปคนจูงลิง และรูปหน้าบุคคลดินเผา

ภาพที่ 12 ภาชนะดินเผาแบบมีสัน สมัยทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16

ภาพที่ 13 แท่งดินเผาแบนยาวปลายมน ตกแต่งลวดลายทั้งสองด้าน

ภาพที่ 14 พวยกาดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 15 ต่่างหูโลหะพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 16 แวดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 17 ตะกั่วดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 18 ตะกั่วดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 19 ฝาจุกดินเผารูปสิ่งโต พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ภาพที่ 20 เบี้ยดินเผาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

โบราณวัตถุสมัยอยุธยา

ภาพที่ 21 เศษเครื่องปั้นดินเผาตกแต่งลวดลายปั้นแปะและประทับขูดขีด แหล่งเตาบ้านบางปูน

ภาพที่ 22 ส่วนไหล่ของไหภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ตกแต่งลายกดประทับรูปช้างและรูปม้าในช่องสี่เหลี่ยม แหล่งเตาบ้านบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18-19

ภาพที่ 23 ส่วนคอเจี๊ยบ ประเภทดินเผาเนื้อหยาบ แหล่งเตาวัดพระปรารักษ์ ชั้นคูตร ต.เชิงกลัด อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-23

ภาพที่ 24 กระปุกดินเผา แหล่งเตาวัดพระปรารักษ์ ชั้นสุตร ต.เชิงกลัด อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี อายูราว
พุทธศตวรรษที่ 19-23

ภาพที่ 25 เศียรพระพุทธรูปดินเผา สมัยอยุธยา อายูราวพุทธศตวรรษที่ 19-23

ภาพที่ 26 ตุ๊กตาดินเผา

ภาพที่ 27 ตุ๊กตาดินเผารูปไก่

ภาพที่ 28 ศิรยะตุ๊กตาดินเผา

ภาพที่ 29 ตุ๊กตาดินเผา

ภาพที่ 30 กถ้องยาสูบดินเผา

ภาพที่ 31 เบ้าหลอมดินเผา

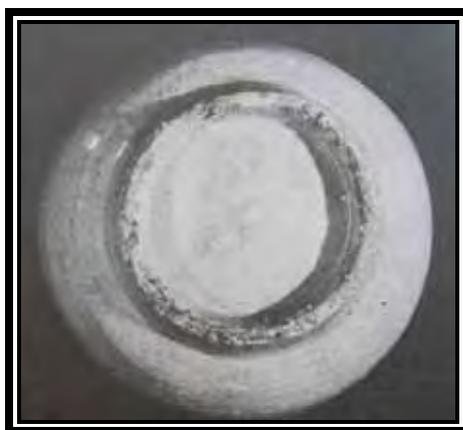
ภาพที่ 32 เครื่องถ้วยจีน ชั้นส่วนโถเคลือบเขียวขนาดใหญ่

ภาพที่ 33 เครื่องถ้วยจีนฝาจุกภาชนะเคลือบเขียว ส่วนบนนูนขึ้นแต่ตัดแบน

ภาพที่ 34 เครื่องถ้วยจีน งานเคลือบเขียวเซลาดอนขนาดใหญ่ ขูดขีดลายใต้เคลือบ

ภาพที่ 35 ชามเคลือบเขียว แหล่งเตาจางโจวมณฑลฝูเจี้ยน

ภาพที่ 36 ชิ้นส่วนขามเคลือบเขียวอมเหลือง เคลือบทั้งด้านนอกด้านในภาชนะ ที่ลำตัวด้านเคลือบ
เพียงครึ่งใบ อีกครึ่งใบช่วงล่างเคลือบด้วยน้ำดินสีแดง ก้นภาชนะไม่มีการเคลือบ

ภาพที่ 37 กระจุก ตลับ เคลือบขาว

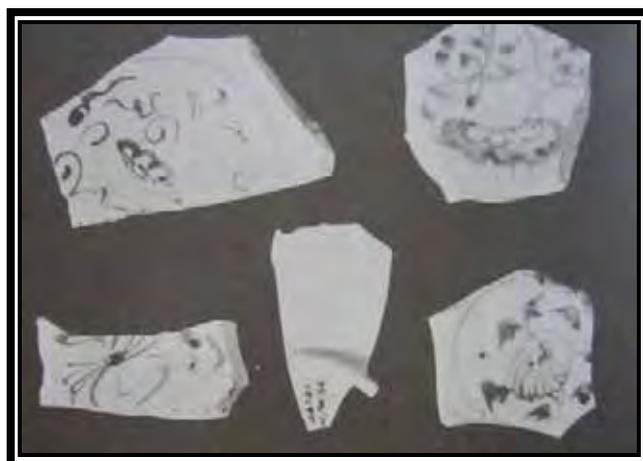
ภาพที่ 38 กระจุกเคลือบขาว มีหูกลมสามหู ลำตัวตกแต่งลวดลายดอกไม้ แหล่งผลิตมณฑลฝูเจี้ยน

ภาพที่ 39 ชิ้นส่วนฝาภาชนะเคลือบสีน้ำตาลทรงกลม

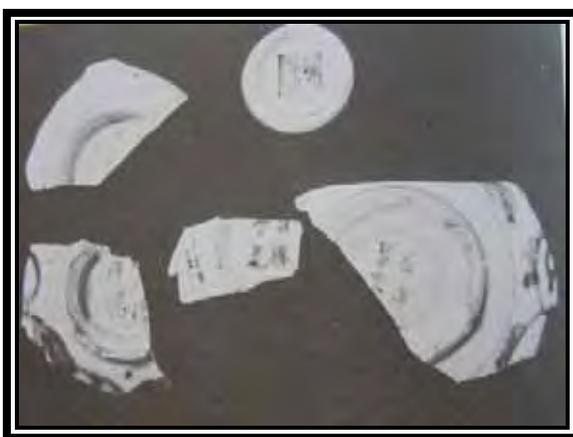
ภาพที่ 40 ชิ้นส่วนโถเคลือบน้ำตาล

ภาพที่ 41 ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หยวน

ภาพที่ 42 ภาชนะประเภทโถ สำหรับใส่พลู(พบในห้องใต้ดิน)

ภาพที่ 43 ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน มีเครื่องหมายปีรัชกาลที่กั้นภาชนะ (สองจีนบนบอกรัชกาล
ต้าหมิงเจิ้ง ฮั่ว ราชวงศ์หมิง) ส่วนด้านล่างเป็นคำอวยพรที่กั้นภาชนะ

ภาพที่ 44 ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนเคลือบสีน้ำเงินเขียนลายทอง

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 45 เครื่องถ้วยจีน เขียนลายดอกบัวและก้านขดที่ภาชนะทั้งด้านนอกและด้านใน

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

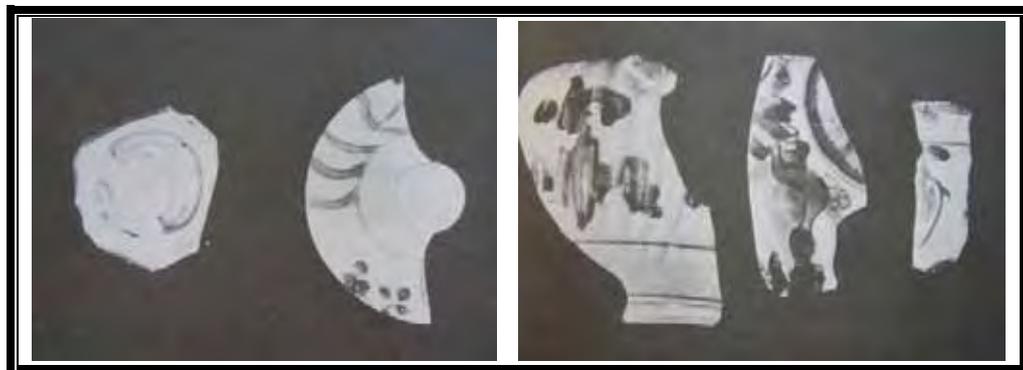
ภาพที่ 46 เครื่องถ้วยจีน ตกแต่งลายเบญจมาศที่ภาชนะทั้งภายนอกและภายใน

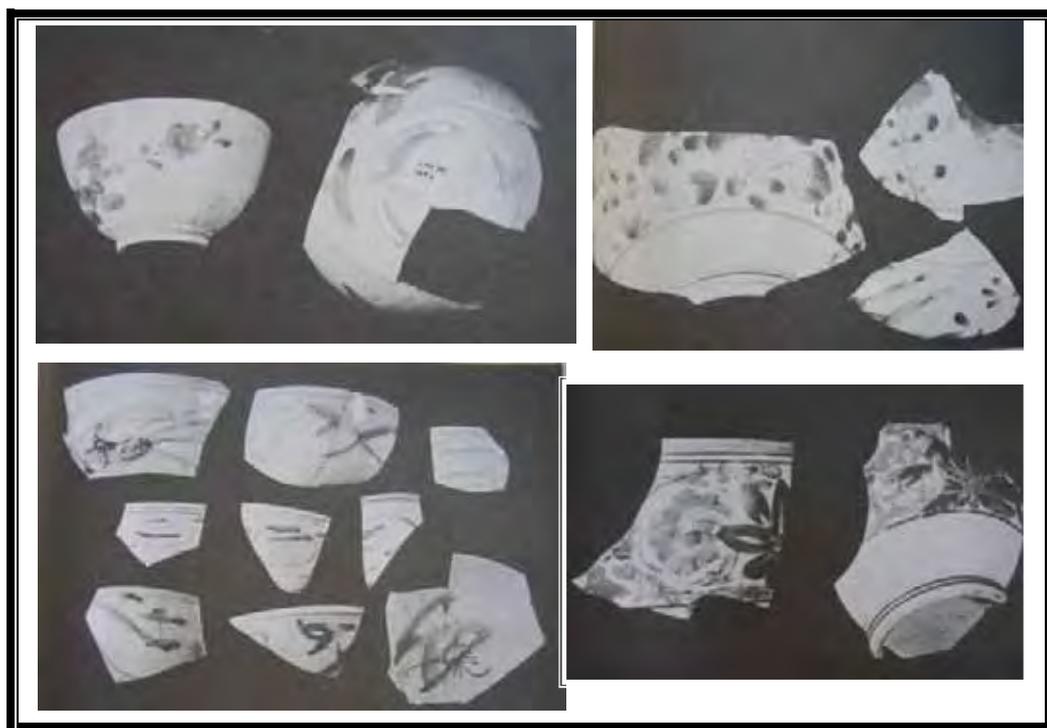
(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 47 เครื่องถ้วยจีน ตกแต่งลายเบญจมาศ

ภาพที่ 48 ชิ้นส่วนภาลํ้าตัว เครื่องถ้วยญี่ปุ่น

ภาพที่ 49 ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยญี่ปุ่น

โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นบ้านวิชาเยนทร์ในปีพ.ศ.2530 จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
สมเด็จพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 50 เหรียญกษาปณ์จีน

ภาพที่ 51 เครื่องประดับประเภทแหวน

ภาพที่ 52 แผ่นทองคำรูปหอยสังข์ พบที่บ้านวิชาเณทร์

ภาพที่ 53 แผ่นทองคำรูปพระพุทธรูป พบที่บ้านวิชาเณทร์ จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 54 หม้อใส่ปูน

ภาพที่ 55 กล้องยาสูบดินขาวฮอลันดา กล้องยาสูบนี้มีการผลิตขึ้นในประเทศฮอลันดา ที่เมือง Gouda มีหลากหลายรูปแบบ เป็นความนิยมของชาวต่างชาติ

ภาพที่ 56 ชิ้นส่วนแท่งหินอ่อนปรากฏจารึกภาษาละติน

ภาพที่ 57 ฝาตลับลายสัตว์หิมพานต์

ภาพที่ 58 ฝาตลับสำริด

ภาพที่ 59 หินชนวนและดินสอชนวน

ภาพที่ 60 ตะกั่วดินเผา

ภาพที่ 61 เครื่องถ้วยจีน

ภาพที่ 62 เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง

ภาพที่ 63 เครื่องถ้วยเบญจรงค์

ภาพที่ 64 เครื่องถ้วยญี่ปุ่นคาอิเอมอน

ภาพที่ 65 เครื่องถ้วยญี่ปุ่น การ์ตลี อายุราวพุทธศตวรรษที่21-22

การขุดค้นบ้านวิชาเอนทร์ปีพ.ศ.2549

- เริ่มทำการขุดค้น 20 กุมภาพันธ์ 2549 ถึง 6 มีนาคม 2549
- ผู้ทำการขุดค้น นักศึกษาระดับปริญญาโทภาควิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2548
- ขนาดหลุมขุดค้น กว้าง 4 เมตร ยาว 4 เมตร
- บริเวณที่ทำการขุดค้น บริเวณด้านหน้าโบสถ์คริสต์ โดยพื้นที่ที่ทำการขุดค้นมีลักษณะ
เป็นเนินสูงกว่าระดับพื้นรอบ ๆ ประมาณ 2 เมตร โดย
สันนิษฐานว่าพื้นที่บริเวณนี้น่าจะมีเป็นเนินดินที่มีอยู่มาก่อนการ
สร้างบ้านวิชาเอนทร์ในสมัยอยุธยาหรือไม่

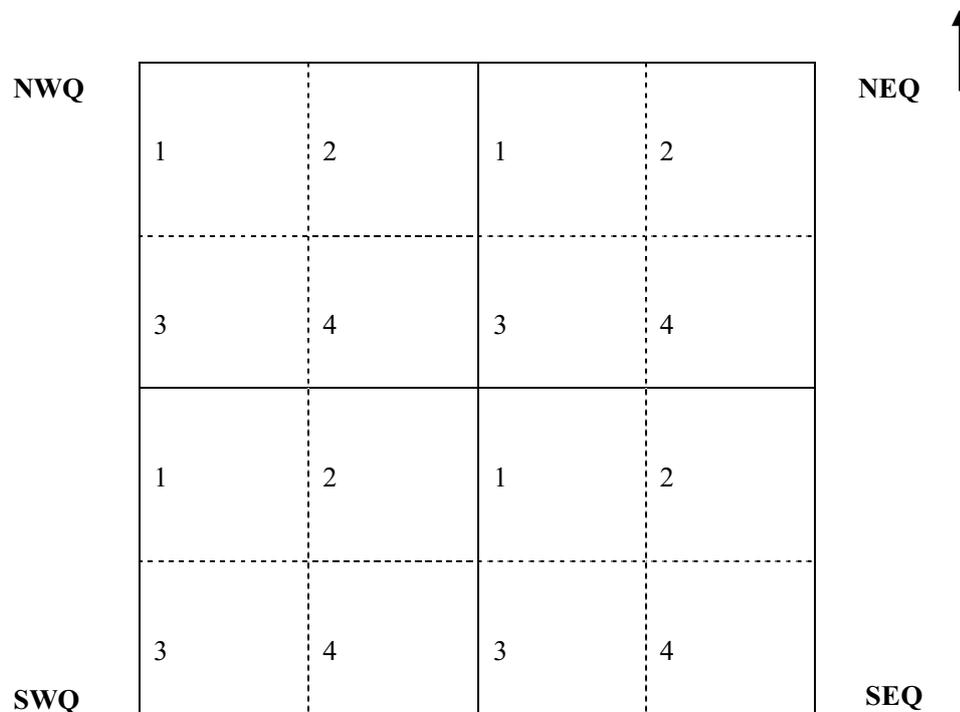

ภาพที่ 66 สภาพพื้นที่ก่อนทำการขุดค้น

จุดประสงค์ในการขุดค้น

1. เพื่อฝึกภาคสนามของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในรายวิชาโบราณคดีปฏิบัติ
2. เพื่อตรวจสอบข้อสันนิษฐานการใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวว่าน่าจะมีการใช้พื้นที่มาตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยทำการศึกษาชั้นทับถมทางวัฒนธรรมของพื้นที่ดังกล่าว

หลุมขุดค้น WC 2006

ภาพที่ 67 ขนาดของหลุมที่ทำการขุดค้นในปี พ.ศ. 2549

WC ย่อมาจาก Wichayen

NWQ ,NEQ ,SWQ ,SEQ คือ แนวแกนทิศ

โบราณวัตถุที่พบในแต่ละระดับชั้นดินสมมุติ

ระดับพื้นผิวดิน (Surface) 60-90 Cm.Dt โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain)
4. เศษอิฐ
5. กระเบื้องมุงหลังคาซึ่งเป็นกระเบื้องกาบกล้วยและกระเบื้องเกล็ดเต่า
6. ชิ้นส่วนของฝาจุกภาชนะ(จุก)
7. ชิ้นส่วนของโลหะ(เหล็ก?)

8. เศษแก้ว
9. กระเบื้องเชิงชาย
10. ตะคันดินเผา
11. กระสุนดินเผา
12. กระสุนเหล็ก

ชั้นดินสมมุติที่ 1 ระดับ 90-100 Cm.Dt.

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware) บางชิ้นเป็นภาชนะที่มีลวดลายกดประทับรูปช้างและรูปสัตว์ สันนิษฐานว่าผลิตจากแหล่งเตาบ้านบางปูน จ.สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นแหล่งเตาในสมัยอยุธยาตอนต้น-อยุธยาตอนกลาง
3. เศษเครื่องถ้วยจีน
4. เศษอิฐ
5. กระเบื้องมุงหลังคาซึ่งเป็นกระเบื้องกาบกล้วยและกระเบื้องเคลือบเตา
6. หอยขม
7. หอยแครง
8. หอยเบี้ย
9. กระดุกสัตว์
10. ตะปู
11. ชิ้นส่วนของหินบด

ชั้นดินสมมุติที่ 2 100-110 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain) พบปริมาณน้อย
4. เศษอิฐ
5. กระเบื้องมุงหลังคาซึ่งเป็นกระเบื้องกาบกล้วยและกระเบื้องเคลือบเตา
6. หอยขมและหอยทวาย
7. หอยแครง
8. หอยทาก

9. หอยเบี้ย
10. กระจุกสัตว์
11. Slag

ชั้นดินสมมุติที่ 3 110-120 Cm.Dt.

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain) พบปริมาณน้อย
4. กระเบื้องมุงหลังคาซึ่งเป็นกระเบื้องกาบกล้วยและกระเบื้องเคลือบเตา
5. หอยน้ำจืด ประเภทหอยขมและหอยทราย
6. หอยทะเล ประเภทหอยแครง
7. หอยทากบก (Land snail)
8. หอยเบี้ย
9. กระจุกสัตว์
10. Slag
11. เบ้าหลอมโลหะ (Crucibles)

ชั้นดินสมมุติที่ 4 120-130 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain) พบปริมาณน้อย
4. กระเบื้องมุงหลังคาซึ่งเป็นกระเบื้องกาบกล้วยและกระเบื้องเคลือบเตา
5. หอยขมและหอยทราย
6. หอยแครง
7. หอยทาก (Land snail)
8. กระจุกสัตว์
9. Slag
10. เตาชิงกราน
11. ฝาจุก

ชั้นดินสมมุติที่ 5 130-140 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบมีดังนี้

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain)
4. กระเบื้องมุงหลังคา
5. หอยขมและหอยทวาย
6. หอยแครง
7. หอยทาก (Land snail)
8. กระจุกสัตว์
9. Slag
10. ฝาภาชนะ
11. จุก
12. เบียดินเผา
13. ส่วนชิ้นของภาชนะ
14. แท่งหินบด
15. ลูกปัด
16. ขวาก

ชั้นดินสมมุติที่ 6 140-150 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain)
4. กระเบื้องมุงหลังคา พบเล็กน้อย
5. หอยน้ำจืด ประเภทหอยโข่ง
6. กระจุกสัตว์
7. กระจุกสันหลังฉลาม
8. ตะปู
9. ฝาภาชนะ

ชั้นดินสมมุติที่ 7 150-160 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain)
4. กระเบื้องมุงหลังคา พบเล็กน้อย
5. หอยน้ำจืด ประเภทหอยโข่ง
6. กระจุกสัตว์
7. กระจุกสันหลังฉลาม
8. ตะปู
9. จุก?
10. เบ้า
11. เต้า
12. ตะคัน
13. เบียดินเผา

ชั้นดินสมมุติที่ 8 160-170 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องถ้วย (Porcelain)
4. กระเบื้องมุงหลังคา พบเล็กน้อย
5. กระจุกเต้า

ชั้นดินสมมุติที่ 9-10 170-190 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง (Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง (Porcelain)
4. เบียดินเผา
5. ชิ้นส่วนดินเผา รูปหน้าสัตว์มีเกล็ด สันนิษฐานว่าอาจเป็นส่วนหนึ่งของภาชนะดินเผา

6. Slag สภาพค่อนข้างฟูฟุ้ง
7. กระจกสีตัวสันนิษฐานว่าคือเขากวาง
8. เปลือกหอยพบทั้งหอยแม่น้ำฝาดเดียว, หอยแม่น้ำสองฝาดและหอยแครง

ชั้นดินสมมุติที่ 11 190-200 Cm.Dt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. ชิ้นส่วนของเตา
5. เศษอิฐ พบเป็นชิ้นส่วนขนาดเล็ก ไม่มากนัก กระจายอยู่ทั่วไป
6. กระจกสีตัว และเงียงปลาขนาดใหญ่
7. เศษกระเบื้อง พบเล็กน้อย

ชั้นดินสมมุติที่ 12 200-210 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. เปลือกหอย

ชั้นดินสมมุติที่ 13 210-220 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. ชิ้นส่วนของเตา
5. เศษอิฐ พบเป็นชิ้นส่วนขนาดเล็ก พบในปริมาณไม่มากนักกระจายอยู่ทั่วไป
6. เศษกระเบื้อง พบเล็กน้อย

ชั้นดินสมมุติที่ 14และ15 220-240 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)

3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. ตะกั่วดินเผา
5. เศษอิฐ พบเป็นชิ้นส่วนขนาดเล็กปริมาณไม่มากนัก กระจายอยู่ทั่วไป
6. เศษกระเบื้อง พบเล็กน้อย

ชั้นดินสมมุติที่ 16, 17, 18 และ 19 240-280 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. ตะกั่วดินเผา (ระดับสมมุติที่ 16)
5. เศษอิฐ พบเป็นชิ้นส่วนขนาดเล็ก ปริมาณไม่มากนัก กระจายอยู่ทั่วไป
6. แวดินเผา (ระดับสมมุติที่ 19)
7. ส่วนชิ้นของภาชนะเคลือบแบบเปอร์เซีย (ระดับสมมุติที่ 16)
8. ถ่าน(ระดับสมมุติที่ 16)
9. กระเบื้องมีรอยเผา(ระดับสมมุติที่ 17)
10. เบี้ยดินเผา(ระดับสมมุติที่ 18)
11. ชิ้นส่วนของหม้อมีสัน(ระดับสมมุติที่ 19)
12. กระดุกสัตว์
13. หอย

ชั้นดินสมมุติที่ 20 280-290 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. เบี้ยดินเผา
5. หอยแครง
6. หอยน้ำจืด

ชั้นดินสมมุติที่ 21 290-300 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)

2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. ส่วนฐานของภาชนะทรงพาน
5. เบ้าหลอม

ชั้นดินสมมุติที่ 22 300-310 CmDt. โบราณวัตถุที่พบ

1. เศษภาชนะเนื้อดิน (Earthenware)
2. เศษภาชนะเนื้อแกร่ง(Stoneware)
3. เศษเครื่องกระเบื้อง(Porcelain)
4. ส่วนฐานของภาชนะทรงพาน

การศึกษาชั้นดินทางโบราณคดี

การศึกษาชั้นดินทางโบราณคดี ในหลุมขุดค้นมีรายละเอียด ลักษณะทางกายภาพของดินแต่ละชั้นดังนี้

ชั้นดินที่ 1 (Layer 1)

เป็นชั้นดินที่อยู่ในระดับชั้นบนสุด (Surface) ในระดับ 80 Cm.Dt. โดยที่ ความหนาของชั้นดินประมาณ 25-30 เซนติเมตร ดินจะมีลักษณะของเนื้อดินแบบร่วนปนทราย (Sandy loam) มีสีคล้ำ มีรากของพืชรากพืช รากหญ้าและเศษของรากไม้ปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก พบเศษภาชนะดินเผา ประเภทเนื้อดิน (Earthen ware) เศษเครื่องถ้วย (Porcelain) เศษอิฐ ที่แตกหักแต่มีขนาดใหญ่ เศษกระเบื้องมุงหลังคา และเศษแก้ว กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณ

ชั้นดินที่ 2 (Layer 1)

เป็นชั้นดินที่ถัดลงมา ซึ่งอยู่ในระดับที่ 80-160 Cm.Dt. มีความหนาของชั้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร ลักษณะของเนื้อดิน เป็นดินร่วนปนทราย (Sandy loam) ในเนื้อดิน มีเศษของเม็ดปูนกระจายตัวปะปนอยู่ทั่วไป ในส่วนผนังของมุดด้านทิศตะวันออกของ Grid SEQ ปรากฏเป็นลักษณะของชั้นปูนขาวแทรกที่มีความกว้าง 7 เซนติเมตร และยาวประมาณ 100 เซนติเมตร ปรากฏเศษถ่านไม้ เปลือกหอยแม่น้ำ หอยแครง ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ เศษชิ้นส่วนของกระเบื้องมุงหลังคา เศษอิฐหัก เศษภาชนะดินเผาชนิด Stone ware และ Earthen ware เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังปรากฏ เศษก้อนอิฐที่มีขนาดใหญ่ในมุดด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในส่วนของพื้นที่ Grid SWQ ที่มีลักษณะของการทับถมเป็นจำนวนมาก

ชั้นดินที่ 3 (Layer 1)

เป็นลักษณะของชั้นดินที่ถัดลงมาในระดับ 110-180 Cm.Dt. ความหนาของชั้นดินอยู่ที่ 70 เซนติเมตร โดยประมาณ เนื้อดินมีลักษณะของดินที่มีสีน้ำตาล เป็นดินแบบร่วนปนทราย (Sandy loam) เนื้อดินมีลักษณะเป็นจุดสีประในบางส่วน แทรกในระดับผิวดิน พบเศษเปลือกหอยแม่น้ำ ที่มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ประปราย พบเศษภาชนะดินเผาประเภท Stone ware และ Earthen ware ที่มีทั้งชนิดแบบเคลือบและไม่เคลือบ เศษ Porcelain เศษกระเบื้องขอและเศษอิฐที่มีขนาดใหญ่ แแตกหัก เป็นจำนวนมาก เป็นไปได้ว่า ชั้นดินในระดับนี้ยังคงอยู่ในระดับของชั้นดินที่ถูกรบกวนอยู่

ชั้นดินที่ 4 (Layer 1)

เป็นชั้นดินที่ถัดลงมาซึ่งอยู่ในระดับ 150-280 Cm.Dt. มีความหนาของชั้นดินโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 140 เซนติเมตร โดยประมาณ ลักษณะของเนื้อดิน เป็นดินร่วนเหนียวปนทราย (Sandy clay loam) ที่ผสมกับเม็ดอิฐ และเศษอิฐที่แตกหักประปราย และพบเศษภาชนะดินเผาประเภท Earthen ware เป็นจำนวนมาก และภาชนะดินเผาประเภท Stone ware พบบ้างแต่มีจำนวนน้อย พบเศษของเครื่องเคลือบ 2-3 ชั้น โดยประมาณ ในส่วนของ मुखผนังดินที่สตะวันออกในส่วนของ Grid SEQ ปรากฏหลักฐานร่องรอยของการรบกวนโดยสัตว์จนเป็นโพรงยาวลงในระดับแนวตั้ง

ชั้นดินที่ 5 (Layer 1)

เป็นชั้นดินที่อยู่ในระดับ 270-320 Cm.Dt. มีความหนาของชั้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร ลักษณะของเนื้อดินในชั้นนี้ เป็นดินร่วนเหนียวปนทราย (Sandy clay loam) ผสมเม็ดอิฐ และเม็ดแสง นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานเศษถ่านไม้ที่กระจายตัวเป็นจุด ๆ ลักษณะของเนื้อดินมีความแน่นมากกว่าดินในชั้นก่อน ๆ พบเศษเปลือกหอย และมีร่องรอยของดินที่ถูกเผาไฟ ในบางส่วน ปริมาณของเศษภาชนะดินเผา มีน้อยลง เศษภาชนะดินเผาประเภท Earthen ware เป็นจำนวนมาก และภาชนะดินเผาประเภท Stone ware ที่มีทั้งเคลือบและไม่เคลือบ ซึ่งปรากฏเป็นจำนวนน้อย สำหรับ Porcelain แทบจะไม่ปรากฏ

ภาพที่ 68 หลุมขุดค้นด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 69 ผังหลุมขุดค้นด้านทิศเหนือ

ภาพที่ 70 ผังหลุมขุดค้นด้านทิศตะวันตก

ภาพที่ 71 ผังหลุมขุดค้นด้านทิศใต้

โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ในปีพ.ศ.2549

ภาพที่ 72 ภาชนะดินเผาลายกดประทับ แหล่งเตาบ้านบางปูน

ภาพที่ 73 ภาชนะดินเผาลายกดประทับรูปช้าง แหล่งเตาบ้านบางปูน

ภาพที่ 74 ฝาจุกดินเผา

ภาพที่ 75 เครื่องถ้วยเคลือบเขียว แหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย

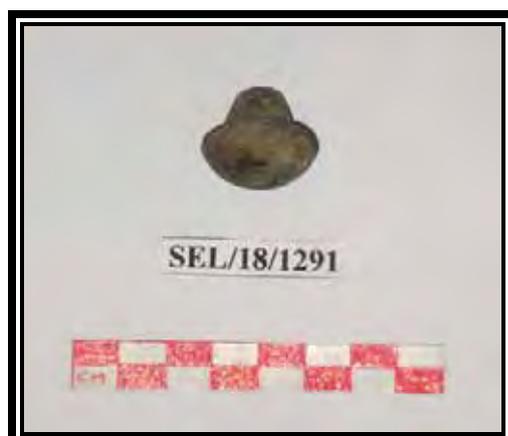
ภาพที่ 76 กระเบื้องเชิงชายลายพันธุ์พฤกษา

ภาพที่ 77 กระเบื้องกาบกล้วย

ภาพที่ 78 ตะคันดินเผา

ภาพที่ 79 แวดินเผา

ภาพที่ 80 ภาชนะดินเผา มีสัน

(ด้านใน)

(ด้านนอก)

ภาพที่ 81 เคลือบเขียวเตาปายาง ศรีสังขนาลัย พุทธศตวรรษที่ 21

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 82 ฝาดลับเคลือบเขียวอ่อน แหล่งเตาประเทศจีน

ภาพที่ 83 ชิ้นส่วนของกู่ฉี

ภาพที่ 84 ชิ้นส่วนแห่งหิน

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 85 เครื่องถ้วยเบญจรงค์รุ่นแรกของไทย

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 86 เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน

ภาพที่ 87 เศษเครื่องถ้วยเบญจรงค์ที่ผลิตจากเมืองจีน

ภาพที่ 88 ฝาตลับ เครื่องถ้วยจีน

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 89 ชามลายครามทรงกลมหรือทรงมะนาวตัด ใช้สีครามตัดเส้นที่ขอบปาก แหล่งเตาจึงเต๋อ
เงิน มณฑลเจียงซีปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ต้นพุทธศตวรรษที่ 22

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 90 ชิ้นส่วนลำตัวเบญจรงค์รุ่นแรก สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทำที่เมืองจีนไม่ระบุแหล่งเตา

ภาพที่ 91 ฝาจุกภาชนะประเภทเคลือบเขียว

(ด้านนอก)

(ด้านใน)

ภาพที่ 92 ชามปากผาย เขียนสีดำได้เคลื่อน ราชวงศ์เตริน เวียดนาม ราวปลายพุทธศตวรรษที่
19- กลางพุทธศตวรรษที่20

ภาพที่ 93 เครื่องถ้วยเวียดนาม หรืออันหนาน

โบราณสถานวัดปิ่น

วัดปิ่น เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของโบราณสถานบ้านวิชาเอนทร์ใกล้กับศาล

ลูกศร

ที่ตั้ง

ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

พิกัดภูมิศาสตร์ที่ 100 องศา 36 ลิปดา 36.8 พิลิปดา ตะวันออก

14 องศา 48 ลิปดา 13.4 พิลิปดา เหนือ

พิกัดแผนที่ ระวัง 5138 IV ลำดับชุด L7017 พิมพ์ครั้งที่ 1 –RTSD จังหวัดลพบุรี

พิกัด 735368 มาตรฐาน 1 : 50,000

ทิศตะวันออกเฉียง ติดกับโบราณสถานบ้านวิชาเอนทร์

ทิศตะวันตก ติดกับร้านค้า

ทิศเหนือ ติดกับศาลลูกศร

ทิศใต้ ติดกับถนนวิชาเอนทร์และร้านค้า

การดำเนินงานด้านโบราณคดี

พ.ศ. 2479 กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 53 ตอนที่ 24 หน้า 901-906 ลงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2479 ให้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ

พ.ศ. 2512 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างในเขตเพลิงไหม้ พ.ศ. 2476 ในบริเวณเขตเพลิงไหม้ที่ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2512 โดยพิจารณาเห็นควรกันเขตวัดปิ่นเพื่อขยายพื้นที่ถนน 252 ตารางวา เนื้อที่บริเวณโบราณสถานประมาณ 389 ตารางวา เนื้อที่สงวนไว้ห้ามปลูกสร้างใดๆ ประมาณ 394 ตารางวา เนื่องจากในปีพ.ศ. 2511 ได้เกิดเพลิงไหม้บริเวณตำบลท่าหิน เพลิงได้ลามไหม้อาคารบ้านเรือนในที่ดินวัดปิ่นทั้งหมดเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2511

พ.ศ. 2522 ส่วนราชการประกอบด้วย กรมศิลปากร กรมการศาสนา และเทศบาลเมืองลพบุรี มีโครงการจะพัฒนาปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัดปิ่น แต่ดำเนินการไม่สำเร็จ

พ.ศ. 2523 กรมศิลปากร ประกาศกำหนดขอบเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 97 ตอนที่ 159 วันที่ 14 ตุลาคม 2523 หน้า 3538 เนื้อที่ 1 ไร่ 1 งาน 83 ตารางวา

พ.ศ. 2524 กรมศิลปากรประกาศกำหนดขอบเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 98 ตอนที่ 104 วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2524 หน้า 2024 (เปลี่ยนแผนผังแสดงเขตโบราณสถาน แทนแผนผังเดิม)

พ.ศ. 2539 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ทำการบูรณะซ่อมแซมตั้งแต่วันที่ 20 กันยายน ถึง 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 โดยมีขอบเขตการบูรณะซ่อมแซมคือ ก่ออิฐใหม่เสริมแทนอิฐที่เสื่อมสภาพโดยยึดแนวอิฐเดิม ทิศานคอนกรีตเสริมเหล็กก่ออิฐเสริมความมั่นคงซุ้มประตูทางเข้า ก่ออิฐเสริมความมั่นคงซุ้มพระและผนังด้านทิศตะวันออกตามรูปแบบเดิม ปรับดินทางเข้าวัดป็นโดยทำบันได 3 ชั้น ผนังก่ออิฐ ปรับพื้นและกำจัดดอกไม้ภายในวิหาร

พ.ศ. 2545 จังหวัดลพบุรี แต่งตั้งคณะทำงานแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมวัดป็น ตามคำสั่งจังหวัดลพบุรี ที่ 48/2545 อย่างไรก็ดีคณะทำงานฯ ยังไม่ได้ดำเนินการใด ๆ เป็นรูปธรรม

พ.ศ. 2548 สำนักงานศิลปากรที่ 4 ลพบุรี ร่วมกับจังหวัดลพบุรี ดำเนินการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมวัดป็น โดยการทำกรเจรากับราษฎรที่บุกรุกพื้นที่สร้างสิ่งปลูกสร้างลูกค้านในเขตโบราณสถานวัดป็น ทำการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างจนสำเร็จลุล่วง

พ.ศ. 2551 สำนักศิลปากรที่ 4 ลพบุรี สำนักนักโบราณคดี กรมศิลปากร มีโครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดป็น ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ 94 บริเวณแหล่งโบราณคดีวัดป็น

หลักฐานเอกสาร ที่กล่าวถึงวัดปิ่น

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก เล่มสอง แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ศก หมอบรัดเลย์ได้นำมาจัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2407 มีชื่อของวัดปิ่นปรากฏดังนี้

“ส่วนเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ผู้ว่าราชการที่สมุหนายก, ให้ออกตีกี่เหลี่ยมอันใหญ่, แลตีกี่เหลี่ยมอันทั้งหลายเป็นอันมากตำบลที่ใกล้วัดปิ่น.”⁸

พ.ศ.2512 หวน พินรุพันธ์ เขียนหนังสือเรื่องลพบุรีน้ำรู้⁹ กล่าวถึงวัดปิ่นดังนี้ “วัดปิ่นตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านหลวงรับราชทูตไม่ไกลนัก จะมองเห็นพระอุโบสถวัดปิ่นทางขวามือ ลักษณะของพระอุโบสถเหลือแต่ผนังสี่ด้าน ไม่มีหลังคา ลักษณะของประตูหน้าต่างเป็นแบบวงโค้งแหลม บัวหัวเสายังปรากฏเหลืออยู่ซึ่งสวยงามมาก ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปสมัยลพบุรีวางกองอยู่หลายองค์ จากลักษณะของประตูหน้าต่างแบบโค้งแหลมนี้เอง จึงเข้าใจว่าวัดปิ่นนี้คงสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช”

หลุมขุดค้นทางโบราณคดี

จากการขุดค้นในปี พ.ศ.2550 โดยสำนักศิลปากรที่ 4 ผังหลุมเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 4×4 เมตร โดยวางผังหลุมตามแนวแกนทิศตะวันออก- ทิศตะวันตก และแนวทิศเหนือ-ใต้ Datum Point อยู่ที่บริเวณวงกรอบชั้นล่างของหน้าต่างผนังห้องด้านทิศตะวันตกของวิหาร (ผนังด้านหน้าของวิหาร) โดยค่าระดับผิวดินของหลุมขุดค้นอยู่ที่ระดับ 250 Cm.Dt.

ชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี จากชั้นดินทางโบราณคดีที่จำแนกได้ทั้งหมด 14 ชั้นดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถจำแนกเป็นลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมได้ทั้งสิ้น 5 ชั้นวัฒนธรรมหลักละ 4 ชั้นวัฒนธรรมย่อยดังนี้

ชั้นวัฒนธรรมที่ 1 ปรากฏหลักฐานการใช้พื้นที่ของชุมชนในระยะแรกเริ่มในชั้นดินหมายเลข 13 ชั้นวัฒนธรรมมีความหนาประมาณ 40 เซนติเมตร แต่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากชั้นดินธรรมชาติ มาเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนในระยะแรกเริ่ม พบโบราณวัตถุเบาบาง เช่น เศษภาชนะดินเผาเนื้อธรรมดา ตกแต่งด้วยการขัดมัน รมควัน และชิ้นส่วนภาชนะแบบมีสัน ซึ่งเป็นภาชนะในกลุ่มที่มีพัฒนาการความต่อเนื่องของกลุ่มชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตลอดจนพบนิเวศน์วัตถุจำพวกกระดองเต่า และเปลือกหอย จากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีทั้ง

⁸ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก 2549.),129.(คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์).

⁹ หวน พินรุพันธ์ ,ลพบุรีที่น้ำรู้ (ลพบุรี : หัดถโกศลการพิมพ์ 2512),109.

ผลวิเคราะห์ชั้นดิน และโบราณวัตถุที่พบจึงกำหนดได้ว่าชั้นวัฒนธรรมที่ 1 น่าจะเป็นชั้นวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในระยะแรกเริ่ม

ชั้นวัฒนธรรมที่ 2 พบหลักฐานของการตั้งถิ่นฐานชุมชนที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถจำแนกออกไปได้อีก 4 ชั้นวัฒนธรรมย่อย ดังนี้

ระยะที่ 1 พบว่าชุมชนแรกเริ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บริเวณนี้มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นสังเกตได้จากปริมาณโบราณวัตถุประเภทเศษภาชนะดินเผาที่มีปริมาณหนาแน่นขึ้น สันนิษฐานว่าชุมชนในระยะนี้เริ่มมีการพัฒนาทางสังคมและรู้จักการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร การพบเบียดินเผา เศษลูกปัดแก้วที่เปรียบเสมือนดัชนีเปรียบเทียบกับโบราณวัตถุในชั้นหลักฐานที่พบร่วมสมัยกับชุมชนในวัฒนธรรมทวารวดี แสดงให้เห็นถึงการติดต่อกับชุมชนในดินแดนโพ้นทะเลอย่างอินเดีย ชั้นดินในระยะนี้ได้แก่ ชั้นดินหมายเลข 12 ชั้นวัฒนธรรมมีความหนาประมาณ 30 เซนติเมตร

ระยะที่ 2 ได้แก่ ชั้นดินหมายเลข 6-11 สันนิษฐานว่าชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจากเดิมเป็น เป็นชุมชนใหญ่อาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องมาเรื่อยๆ ชั้นวัฒนธรรมมีความหนาประมาณ 100 เซนติเมตร ทั้งนี้ ในระดับชั้นดินหมายเลข 10 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงชั้นทับถมจากพื้นอยู่อาศัยมาเป็นพื้นบดอัดสำหรับการสร้างอาคาร โดยการปรับใช้พื้นชุดดินในระดับล่างสุดมาถมพื้นที่เพื่อทำการสร้างอาคารที่อยู่ด้านบน ชั้นดินมาร์ลนี้มีความหนาประมาณ 30-40 เซนติเมตร โบราณวัตถุที่พบในชั้นนี้ได้แก่ เศษภาชนะดินเผานี้อินทรธรรมาจำพวกหม้อก้นกลม ทรงสาม หม้อมีสัน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาในประเทศจีน สมัยราชวงศ์ เบียดินเผา และลูกปัด

ระยะที่ 3 ปรากฏการสร้างศาสนสถานขึ้นในระยะนี้ แม้ว่าแนวอิฐที่พบจะไม่สามารถบอกถึงขนาดของตัวอาคารหรือหน้าที่การใช้งาน ได้อย่างเด่นชัด แต่อย่างไรก็ดี หลักฐานจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดปิ่นในพื้นที่นอกบริเวณหลุมขุดค้น ได้พบชิ้นส่วนเศียรพระพุทธรูปสลักจากหินแอนดีไซต์ ลักษณะพระพักตร์มีรูปแบบทางพุทธศิลป์ตรงกับสมัยทวารวดี สันนิษฐานเบื้องต้นว่าอาจมีความสัมพันธ์กับแนวโบราณสถานที่พบในหลุมขุดค้น โบราณวัตถุสำคัญในชั้นวัฒนธรรมนี้ได้แก่ สากและแท่นหินบด เบียดินเผา ลูกปัดแก้ว กลุ่มภาชนะดินเผาอย่างหม้อมีสัน ภาชนะกลุ่มที่ตกแต่งด้วยการทาน้ำดินสีนวล-แดง ขัดมัน รมกัน ตลอดจนชิ้นส่วนพวยกาทาน้ำดินสีแดง เศษอิฐที่มีเกลบข้าวผสม แบบเดียวกับที่พบในหลุมขุดค้น เป็นต้น ได้แก่ ชั้นดินหมายเลข 6-7 ชั้นวัฒนธรรมพื้นใช้งานที่ร่วมสมัยกับอาคารชุดนี้มีความหนาประมาณ 50-70 เซนติเมตร

ระยะที่ 4 ช่วงระยะปลายของชุมชนสมัยทวารวดี ได้แก่ ชั้นดินหมายเลข 5 จากโบราณวัตถุที่พบแม้ว่าจะยังปรากฏรูปแบบภาชนะดินเผารูปทรงสมัยทวารวดีอย่างต่อเนื่องในระยะนี้ แต่การพบเศษภาชนะดินเผาในกลุ่มเตาบ้านกรวดบุรีรัมย์ภายในชั้นนี้ แสดงให้เห็นถึงสิ่งแปลกปลอมของหลักฐานและการแทรกแซงของอิทธิพลเขมรจากภายนอกที่เจริญขึ้นในระยะนั้น

ชั้นวัฒนธรรมนี้มีความหนาประมาณ 50 เซนติเมตร จากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่ผลวิเคราะห์ชั้นดิน และโบราณวัตถุที่พบจึงกำหนดได้ว่าชั้นวัฒนธรรมนี้น่าจะเป็นชั้นวัฒนธรรมสมัยทวารวดี

ชั้นวัฒนธรรมที่ 3 ปรากฏความต่อเนื่องของการใช้พื้นที่ในวัฒนธรรมร่วมแบบเขมรเจริญขึ้น พร้อมกันกับการปรับเปลี่ยนพื้นที่โบราณสถานในสมัยก่อนหน้าในชั้นดินหมายเลข 4 หลักฐานจากก้อนอิฐในชั้นบนสุดของแนวอาคารสมัยทวารวดีที่พบ มีร่องรอยของการรื้อและปรับเปลี่ยนโบราณสถานเดิมลง พบโบราณวัตถุประเภทเศษภาชนะดินเผาในกลุ่มเตาวัฒนธรรมร่วมแบบเขมรมีปริมาณหนาแน่นขึ้นกว่าในชั้นก่อนๆ รวมทั้งภาชนะในกลุ่มเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย เครื่องเคลือบเนื้อแกร่งและเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง ขณะเดียวกันยังพบเศษอิฐสมัยทวารวดีกระจายตัวอยู่ทั่วทั้งชั้นหลักฐานในชั้นนี้ ชั้นวัฒนธรรมนี้มีความหนาของชั้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร

จากร่องรอยหลักฐานโบราณคดีที่ผลวิเคราะห์ชั้นดิน และโบราณวัตถุที่พบจึงกำหนดได้ว่าชั้นวัฒนธรรมที่ 3 น่าจะเป็นชั้นวัฒนธรรมสมัยรอยต่อวัฒนธรรมเขมรกับทวารวดี

ชั้นวัฒนธรรมที่ 4 โบราณวัตถุประเภทเศษภาชนะดินเผาถือได้ว่าเป็นตัวแทนแสดงให้เห็นถึงการใช้พื้นที่ได้เป็นอย่างดีในชั้นวัฒนธรรมนี้(ชั้นดินหมายเลข 3) เนื่องจาก โบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่มีช่วงระยะเวลาการผลิต และความนิยมในการใช้งานร่วมสมัยในราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 ซึ่งเป็นช่วงที่วัฒนธรรมกลุ่มนี้ขยายและแผ่อำนาจมายังตอนกลางและตะวันตกของประเทศ อย่างไรก็ดีในการขุดค้น แม้ว่าจะไม่พบร่องรอยของกลุ่มอาคารในอิทธิพลเขมรในชั้นนี้ ขณะเดียวกันก็ปรากฏการสร้างศาสนสถานด้วยศิลาแลงในศิลปะร่วมแบบเขมรอยู่บนพื้นที่ที่ไม่ไกลกันนัก อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงที่พื้นที่โดยรอบเกิดการสร้างศาสนสถานในวัฒนธรรมเขมรนั้นพื้นที่ในเขตโบราณสถานวัดปิ่นอาจไม่มีการปรับพื้นที่ หรือก่อสร้างอาคารศาสนสถานแต่อย่างใดแต่อาจมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากเดิม กลายเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย หรือกลายเป็นที่รกร้างชั่วคราวหนึ่งก่อนที่จะมีการสร้างโบราณสถานหลังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

จากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่ผลวิเคราะห์ชั้นดิน และโบราณวัตถุที่พบจึงกำหนดได้ว่าชั้นวัฒนธรรมที่ 4 น่าจะเป็นชั้นวัฒนธรรมสมัยวัฒนธรรมร่วมเขมร(ลพบุรี)

ชั้นวัฒนธรรมที่ 5 ปรากฏศาสนสถานสร้างด้วยอิฐ เป็นอาคาร 2 หลัง ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โบราณวัตถุที่พบในชั้นดินหมายเลข 2 (ชั้นพื้นใช้งานของโบราณสถาน) ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาจากเตาแม่น้ำน้อย ภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาทรงหม้อทะนุน และหม้อตาล ชิ้นส่วนกระเบื้องเชิงชายลายเทพนม เศียรพระพุทธรูปทองเหลืองทรงเครื่อง ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ชิ้นส่วนเตาเชิงกราน เครื่องถ้วยลายครามจากแหล่งเตาในประเทศจีนสมัยราชวงศ์ซิง จนถึงสมัยสาธารณรัฐ จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุที่พบ สันนิษฐานได้ว่า ตัวอาคารคงสร้าง

ขึ้นในราวสมัยอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากลักษณะโครงสร้างอาคารเป็นอาคารทรงตึกที่ได้รับอิทธิพลจากช่วงชาวตะวันตก พร้อมกันกับความเจริญของเมืองลพบุรี ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และคงถูกทิ้งร้างไปหลังจากสมัยนี้

โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นวัดปิ่นในปีพ.ศ.2550 มีดังนี้

อายุสมัย	โบราณวัตถุที่พบ
<p>ทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16</p>	<p><u>ประเภทโบราณสถาน</u> พบแนวอิฐมีส่วนผสมของแคลบปน</p> <p><u>ประเภทดินเผา</u> -ภาชนะดินเผาแบบมีสัน -พวยกา -เบ็ยดินเผา -ตุ๊กตาดินเผา -กระสุนดินเผา -ชิ้นส่วนเตาเชิงกราน -แวนดินเผา -กีดินเผา -เบ้าดินเผา -เครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์ถัง -ชิ้นส่วนพระพุทธรูปสำริด</p> <p><u>ประเภทหิน</u> -ชิ้นส่วนพระพักตร์พระพุทธรูปทำจากหินแอนดีไซต์ (Andesite) -แท่งหินบด -สากหินบด</p> <p><u>ประเภทแก้ว</u> ลูกปัดแก้วสีต่าง ๆ สีเขียว ,สีฟ้า,สีส้มและสีฟ้า</p> <p><u>ประเภทโลหะ</u> -ชิ้นส่วนโลหะทรงกลม -ห่วงสำริด -แหวนโลหะ -ชิ้นส่วนเหล็ก</p>

โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นวัดป็นในปีพ.ศ.2550(ต่อ)

อายุสมัย	โบราณวัตถุที่พบ
ลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่17-18	<p><u>ประเภทดินเผา</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -เศษภาชนะดินเผาแหล่งเตาบุรีรัมย์ -เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง -เศษภาชนะดินเผากลุ่มเตาสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย -เศษภาชนะเครื่องถ้วยจีน -ชิ้นส่วนกระเบื้องเชิงชายรูปใบหน้าบุคคลสวมศิราภรณ์
อยุธยาราวพุทธศตวรรษที่20-23	<ul style="list-style-type: none"> -เศียรพระพุทธรูปทองเหลือง -เศียรพระพุทธรูปหินทรายลงรักปิดทอง -เศียรพระพุทธรูปหินทรายทาสีชาดที่พระพักตร์ -ชิ้นส่วนฐานพระพุทธรูปดินเผา -เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน,ราชวงศ์หมิง และสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น

โบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีวัดปิ่น

ภาพที่ 95 เศียรพระพุทธรูปหินแอนดีไซต์ สมัยทวารวดี

ภาพที่ 96 ตุ๊กตาดินเผา สมัยทวารวดี

ภาพที่ 97 เศษภาชนะดินเผา มีสัน สมัยทวารวดี

ภาพที่ 98 เศษภาชนะดินเผา มีสัน

ภาพที่ 99 ชิ้นส่วนเศษภาชนะดินเผาส่วนปาก

ภาพที่ 100 พวยกาดินเผา

ภาพที่ 101 ชิ้นส่วนพวยกาดินเผา

ภาพที่ 102 ชิ้นส่วนกระเบื้องเชิงชายรูปใบหน้าบุคคลสวมศิราภรณ์

ภาพที่ 103 ฝาจากแหล่งเตาบุรีรัมย์พบที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น

ภาพที่ 104 เบี้ยดินเผา พบที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น

ภาพที่ 105 ตุ๊กตาดินเผา เต่าปายาง สุโขทัย

ภาพที่ 106 เศษกระเบื้องเชิงชายลายพรรณพฤกษาและลายเทพพนม

ภาพที่ 107 กระเบื้องเชิงชายลายเทพพนม

ภาพที่ 108 ตะปูปลิง

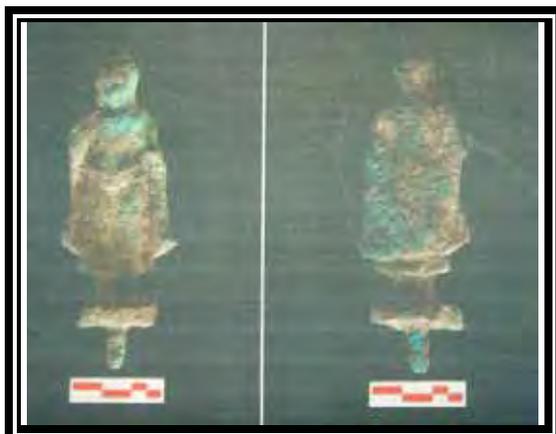
ภาพที่ 109 ชิ้นส่วนพระพุทธรูปปูนปั้น

ภาพที่ 110 ชิ้นส่วนพระพุทธรูปทองเหลือง

ภาพที่ 111 ชิ้นส่วนฐานพระพุทธรูปทองเหลือง

ภาพที่ 112 ชิ้นส่วนลำตัวพระพุทธรูปสำริด

ภาพที่ 113 เศียรพระพุทธรูปทองเหลือง สมัยอยุธยา

ภาพที่ 114 เศียรพระพุทธรูปหินทราย ทาสีแดงชาดที่พระพักตร์ สมัยอยุธยา

ภาพที่ 115 แทนหินบด

ภาพที่ 116 ชิ้นส่วนกล้องยาสูบ เตาสุโขทัย

ภาพที่ 117 เบี้ยเนื้อกระเบื้อง(ปี่)

ภาพที่ 118 เบี้ยดินเผา

ภาพที่ 119 เบี้ยดินเผา

วิเคราะห์หลักฐานโบราณวัตถุจากแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และวัดบ้านปิ่น

เศียรพระพุทธรูป

เศียรพระพุทธรูปสลักจากหินแอนดีไซต์ สมัยทวารวดี ขนาดกว้าง 12 เซนติเมตร หนา 8.5 เซนติเมตร สูง 18 เซนติเมตร พบที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่นพระพักตร์กรม พระเนตร โปน ขมวด พระเศวตมีขนาดใหญ่และป้าน พระขนงค่อเป็นปีกกา พระนลาฏแคบ

ตุ๊กตาดินเผา

ลักษณะที่พบมีทั้งรูปคนงูสิง และรูปหน้าบุคคล รูปสตรีสวมต่างหูขนาดใหญ่ ตุ๊กตาดินเผาแบบนี้ผลิตขึ้นโดยใช้แม่พิมพ์¹⁰ เนื่องจากด้านข้างของตุ๊กตามีรอยประกบของแม่พิมพ์ ตุ๊กตาดินเผาแบบที่พบนี้ไม่สมบูรณ์ ส่วนศีรษะหักหาย อาจแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับตุ๊กตาเสียกบาล¹¹ นอกจากนี้ยังพบตุ๊กตาดินเผาแบบบุคคลในลักษณะดังกล่าวตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี เช่น เมืองนครปฐม โบราณ¹² เมืองจันเสน¹³ จังหวัดนครสวรรค์ บ้านคูเมือง¹⁴ จังหวัดสิงห์บุรี เมืองชัยบาดาล และเมืองลพบุรี สวมจี๋ห้อยคอ เป็นต้น

พวยกาดินเผา

เศษภาชนะดินเผาประเภทหม้อมีพวยหรือกาน้ำ มีลักษณะเป็นหม้อก้นกลมแบน คอสูง ปากผายคล้ายแจกัน และมีส่วนพวยติดอยู่บริเวณปากภาชนะ หม้อมีพวยปรากฏในอินเดียตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ช่วง 2000 ปีก่อนคริสตกาล¹⁵ และเป็นที่นิยมแพร่หลายมากในอินเดียเหนือ

¹⁰ อนุสรณ์ คุณประกิจ, “การศึกษาคติรูปแบบประติมากรรมดินเผาขนาดเล็กสมัยทวารวดีที่พบในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), 76.

¹¹ หม่อมราชวงศ์ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, “ตุ๊กตารูปคนงูสิงในวัฒนธรรมมอญ (ทวารวดี),” ใน ศรีทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2537), 123.

¹² ผาสุข อินทรารุช, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 60.

¹³ Bennet Bronson and George F.Dales, “Excavation at Chansen, 1968-1969”, 64.

¹⁴ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, การขุดค้นและศึกษาวัฒนธรรมของชุมชน โบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, 40.

¹⁵ ผาสุข อินทรารุช, ดรชานี้ภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยไออี, 2528), 22.

และอินเดียได้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล¹⁶ สำหรับหม้อมีพวยที่ปรากฏในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย นั้นได้รับรูปแบบมาจากอินเดีย เนื่องจากมีพวยเป็นรูปทรงกระบอกหรือรูปกรวย¹⁷ ดังนั้นเศษภาชนะดินเผาประเภทหม้อมีพวยย่อมแสดงถึงการติดต่อรับเอาอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาสู่ชุมชน นอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาประเภทหม้อมีพวยตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี เช่น เมืองนครปฐม¹⁸ บ้านคูเมือง¹⁹ จังหวัดสิงห์บุรี เมืองอู่ตะเภา²⁰ จังหวัดชัยนาท เมืองจันทเสน²¹ จังหวัด นครสวรรค์ เมืองฟ้าแดดสงยาง²² จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านกระเบื้องนอก²³ เมืองโบราณดงศรีมหาโพธิ์²⁴ จังหวัดปราจีนบุรี และแหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์²⁵ จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจากการศึกษาของ ศาสตราจารย์ผาสุข อินทรารุช²⁶ พบหม้อมีพวยตามแหล่งโบราณคดีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ที่เมืองออกแก้ว ปากแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนาม สมโบร์ไพรกุก ประเทศเขมร เมืองไบล์โน ประเทศพม่า ประเทศมาเลเซีย เกาะสุมาตราและเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย เมืองบูตูอัน ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศศรีลังกา ซึ่งสันนิษฐานว่าหม้อมีพวยคงแพร่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการนำเข้ามาของชาวอินเดียทั้งที่เป็นพราหมณ์และพุทธ เพื่อใช้เป็นภาชนะประเภทหม้อมีพวย และหม้อมีพวยในพิธีกรรม²⁷

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 24.

¹⁹ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, การขุดค้นและศึกษา วัฒนธรรมของชุมชน โบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, 39.

²⁰ กรมศิลปากร, โบราณคดีเมืองอู่ตะเภา, 85.

²¹ ผาสุข อินทรารุช, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี, 24.

²² ผาสุข อินทรารุช และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง, 19.

²³ ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสง และเพยาว์ นาคเวก, การศึกษาแหล่งโบราณคดี ที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา, 188.

²⁴ ผาสุข อินทรารุช, ดรรชนีภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี, 24.

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 23.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

ต่างหูโลหะ

พบต่างหูโลหะว่ามีทั้งแบบเส้นลวดขดเป็นห่วงกลม เป็นรูปแบบที่สืบเนื่องมาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดีที่พบต่างหูโลหะในระหว่างการอยู่อาศัยสมัยทวารวดีคือ แหล่งโบราณคดีบ้านท่าแคสมัยที่ 3 แหล่งโบราณคดีบ้านวังไผ่²⁸

ภาพที่ 120 ต่างหูโลหะแบบเส้นลวดขดเป็นห่วงกลม ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านวังไผ่

เบ็ดยดินเผา

เบ็ดยดินเผาเป็นของเล่นที่นิยมใช้ในประเทศไทยสมัยโบราณ ทำด้วยดินเผา มักจะทำด้วยเศษภาชนะดินเผาที่มีการจัดแต่งเป็นรูปกลมแบน เบ็ดยดินเผาที่พบส่วนมากมักทำจากชิ้นส่วนของ earthenware ทั้งแบบมีลายเชือกทาบและไม่มีลาย พบเบ็ดยดินเผาที่เมืองชัยจำปา, บ้านท่าแคสมัยที่ 2, เนินมะกอกระยะที่ 2, โศกสำราญสมัยที่ 1, บ้านชัยบาดาลสมัยที่ 2, หัวนา และบ้านวังไผ่สมัยที่ 2 สันนิษฐานว่าอาจเป็นอุปกรณ์สำหรับการเล่น ซึ่งมักพบเบ็ดยดินเผาตามแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี เช่น เมืองนครปฐม²⁹ บ้านคูเมือง³⁰ จังหวัดสิงห์บุรี เมืองอู่ตะเภา³¹ จังหวัดชัยนาท

²⁸ เมธิ์ สุขสำเร็จและอุจฉริต์ อาจารย์ศิริกุล, “รายการขุดค้นชุมชนโบราณบ้านวังไผ่ อำเภอ บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เล่มที่ 1,” 2542, 24-25. (อัดสำเนา)

²⁹ ผาสุข อินทรารุช, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม, 24.

³⁰ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, การขุดค้นและศึกษา วัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, 38.

เมืองฟ้าแดดสงยาง³² จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านกระเบื้องนอก³³ จังหวัดนครราชสีมา เมืองเสมา³⁴ จังหวัดนครราชสีมา และเมืองโบราณอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย³⁵

แท่งดินเผามีลาย

พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ รูปแบบแบนยาวปลายมน ตกแต่งลวดลายทั้งสองด้าน ก้อนดินเผามีลายนี้มักพบตามชุมชนโบราณสมัยทวารวดี เช่น เมืองอุตะเถา³⁶ จังหวัดชัยนาท เมืองฟ้าแดดสงยาง³⁷ จังหวัดกาฬสินธุ์ และระยะการอยู่อาศัยที่ 2 ของเมืองเสมา³⁸ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งลักษณะรูปแบบที่พบมักแตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น ชาวอินเดียโบราณนิยมใช้แทนสบู่³⁹ ตลอดจนคนมอญ, พม่าและคนไทยทางภาคเหนือในสมัยโบราณใช้ก้อนดินเผาแบบนี้ในการบดขมิ้นสำหรับทาผิวหรืออาบน้ำ⁴⁰ พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านท่าแคสมัยที่ 2 มีลักษณะเป็นก้อนดินแบน มีทั้งแบบแผ่นรูปร่างกลมหรือสี่เหลี่ยม ตกแต่งผิวด้วยลายขูดขีดเป็นเส้นตารางทั้ง 2 ด้าน

³¹ กรมศิลปากร, โบราณคดีเมืองอุตะเถา, 140.

³² ผาสุข อินทรารุช และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง, 16.

³³ ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสง และเพยาว์ นาคเวก, การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่บ้านกระเบื้องนอก ตำบลกระเบื้องนอก อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา, 25.

³⁴ เขมิกา หวังสุข, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา”, 135.

³⁵ ผาสุข อินทรารุช, ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี, 140.

³⁶ กรมศิลปากร, โบราณคดีเมืองอุตะเถา, 150.

³⁷ ผาสุข อินทรารุช และคณะ, รายงานการขุดค้นเมืองโบราณฟ้าแดดสงยาง (นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 16.

³⁸ เขมิกา หวังสุข, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา”, 139.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 140.

⁴⁰ ทนงศักดิ์ หาญวงษ์, การวิเคราะห์โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี, 149.

ฝาภาชนะและจุกฝาภาชนะ

ฝาจุกดินเผารูปสัตว์(สิงห์โต) พบ 2 ชิ้น ที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ ชั้นที่ 1 หัวกลม ตาโปน อ้าปากแลบลิ้นฟันเต็มปาก ไม่สลักแผงขนแต่สลักเป็นลายอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมแทน ชั้นที่ 2 ลักษณะหัวแบนตัด คิ้วต่อเป็นปีกกา ตาโปนอ้าปากไม่เห็นฟัน สลักคนที่คอเป็นรูปสามเหลี่ยมต่อ ๆ กัน และได้คอก็สลักเป็นแผงขนสี่เหลี่ยมต่อ ๆ กันอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมอีกที่หนึ่ง ฝาจุกรูปสัตว์นี้มักพบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในหลายๆ แห่ง ฝาจุกภาชนะรูปสัตว์ที่พบนี้คงเป็นฝาจุกภาชนะที่ใช้ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝาจุกของหม้อน้ำมนต์ก็เป็นได้

เศษภาชนะดินเผาประเภทหม้อมีสัน

เศษภาชนะดินเผาประเภทหม้อมีสันนี้สามารถบ่งบอกถึงความนิยมที่นิยมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี และหลังจากพุทธศตวรรษที่ 16 หม้อมีสัน ดูเหมือนจะไม่ได้ได้รับความนิยม⁴¹ ดังนั้นการพบเศษภาชนะประเภทหม้อมีสันในชุมชนโบราณสามารถบ่งบอกอายุสมัยและวัฒนธรรมของชุมชนโบราณนั้นได้ ส่วนชุมชนโบราณในเขตจังหวัดลพบุรีที่พบเศษภาชนะหม้อมีสัน ได้แก่ บ้านท่าแค บ้านวังไผ่ เช่นเดียวกับที่พบตามแหล่งโบราณสมัยทวารวดีเช่น เมืองนครปฐมโบราณ⁴² เมืองอู่ทอง⁴³ จังหวัดสุพรรณบุรี บ้านคูเมือง⁴⁴ จังหวัดสิงห์บุรี เมืองจันทเสน⁴⁵

⁴¹ ผาสุข อินทราวุธ, รายงานการขุดค้นที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม, 33.

⁴² เรื่องเดียวกัน.

⁴³ กรมศิลปากร, โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี, 71.

⁴⁴ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, การขุดค้นและศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, 80.

⁴⁵ Bennet Bronson and George F.Dales, "Excavation at Chansen, 1968-1969", 51.

จังหวัดนครสวรรค์ เมืองอุตะเถา⁴⁶ จังหวัดชัยนาท เมืองเสมา⁴⁷ จังหวัดนครราชสีมา เมืองคูบัว⁴⁸
จังหวัดราชบุรี โบราณสถานทุ่งเศรษฐี⁴⁹ จังหวัดเพชรบุรี

เตาดินเผา

ได้แก่ เตาเชิงกราน และเตารูปกลม เตาเชิงกรานมีการใช้ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรก
ประวัติศาสตร์ถึงสมัยอยุธยา หน้าของเตาเหล่านี้อาจใช้เพื่อประกอบกิจกรรมในการทำอาหาร

ตะกันดินเผา

ตะกันดินเผาคือตะเกียงชนิดหนึ่งทำด้วยดินเผาขนาดเล็ก มีรูปกลมใส่น้ำมันมะพร้าวและ
ไส้ฝ้าย ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือในการถวายในศาสนสถาน ในประเทศไทยตะกันแบบนี้ นิยมใช้
ตั้งแต่สมัยทวารวดี สันนิษฐานว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีการใช้ตะกันดินเผาวางในช่องซุ้ม
หรือเว้าในกำแพง และฝาผนังภายนอกของอาคารต่างๆ

เบ้าหลอมโลหะ

พบในแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์เกือบทุกระดับ เบ้าหลอมเหล่านี้ มีขนาดเล็ก
พอสมควร ทำด้วยดินเผาทั้งหมดยกเว้นชิ้นหนึ่งทำด้วยดินดิบ จำนวนที่พบมีทั้งสิ้น 16 ชิ้น

โบราณวัตถุทำด้วยเหล็ก

ตะปูที่ใช้สำหรับเครื่องไม้ และใช้ในการก่อสร้างอาคารเพื่อ ตรึง ยึด ติด ส่วนของอาคาร

โบราณวัตถุประเภทเครื่องมือหิน

พบชิ้นส่วนของเครื่องมือหินแบบหินบด

⁴⁶ กรมศิลปากร, โบราณคดีเมืองอุตะเถา, 92.

⁴⁷ เขมิกา หวังสุข, “พัฒนาการทางวัฒนธรรมในกลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีศึกษาแหล่ง
โบราณคดีเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา”, 146.

⁴⁸ วิชัย ตันกิตติกรและอังคณา หงษ์ษ์, “การขุดค้นชุมชน โบราณสมัยทวารวดีที่ตำบลคู
บัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ปี พ.ศ.2526”, 41.

⁴⁹ กรมศิลปากร, ทุ่งเศรษฐี โบราณสถานทวารวดีชายฝั่งทะเลเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : กรม
ศิลปากร, 2543), 64.

กระดุกสัตว์

ที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์พบกระดุกสันหลังปลาฉลามจำนวน 8 ชิ้น กระดุกไก่ ก้างปลา กระดองเต่าเป็นต้น ที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น พบชิ้นส่วนกระดองเต่า เขาสัตว์ประเภทกวาง เก้ง เต่า ตะพาบ กระดุกหมู ไก่ เปลือกหอยทะเลและเปลือกหอยน้ำจืด สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการนำสัตว์เหล่านี้เพื่อมาประกอบอาหารของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นี้ก็เป็นได้

ลูกกระสุนดินเผา

เป็นอาวุธที่อาจใช้ในการล่าสัตว์ ในการขุดค้นครั้งนี้ได้พบลูกกระสุนปืนที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์จำนวน 1 ชิ้น สภาพเหลือเพียงครึ่งชิ้น พบที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น 1 ชิ้น เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร

ขวาก

ขวากเป็นเครื่องดักสัตว์ชนิดหนึ่งมีส่วนแหลมทำด้วยไม้ ดินเผาหรือเหล็ก คนโบราณนิยมใช้ในการกีดขวางช้าง สัตว์ต่างๆ และผู้บุกรุกสถานที่ส่วนบุคคล การขุดค้นในครั้งนี้ได้พบส่วนหางของขวาก 1 ชิ้น ทำด้วย earthenware

เครื่องมือหิน

พบหินที่มีร่องรอยการแต่ง รูปทรงกระบอกมีลักษณะคล้าย ๆ ชิ้นส่วนของหินบดที่นิยมใช้ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา พบหินทราย 1 ชิ้น แต่งเป็นรูปทรงกระบอก คล้าย ๆ แท่งหินบด นอกจากนี้ยังพบแท่งหินบดหินทรายที่เหลือครึ่งเดียว

กระเบื้องดินเผา

กระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องมุงหลังคาเป็นส่วนประกอบหนึ่งของสถาปัตยกรรม ใช้เพื่อมุงหลังคา กันแดดกันฝน โบราณวัตถุที่เป็นกระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องมุงหลังคามีทั้งกระเบื้องตัวผู้และตัวเมีย กล่าวคือกระเบื้องตัวผู้เป็นแบบที่ใช้วางคว่ำ ลักษณะเป็นรูปโค้งยาวครึ่งวงกลม บริเวณส่วนปลายมีขนาดใหญ่กว่าส่วนโคนและมีเดือยกระเบื้องใช้สำหรับเกี่ยวกับไม้ระแนงหลังคา ส่วนกระเบื้องตัวเมียเป็นแบบที่ใช้วางหงายรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแผ่นแบนยาวปลายจะแคบกว่าด้าน โคนเล็กน้อยที่ปลายจะมีแท่งยาวเรียกว่า “นมกระเบื้อง” ในที่นี้ได้พบกระเบื้องเชิงชายลายพันธุ์พญา ซึ่งสันนิษฐานว่า มาจากหลังคาของโบสถ์ เนื่องจากกระเบื้องลักษณะแบบนี้ มีการใช้เฉพาะสำหรับศาสนสถาน กระเบื้องเชิงชายนี้ ใช้เรียกกระเบื้องหน้าอุดที่ใช้ในแถวกระเบื้องสุดท้ายของหลังคาที่วางตัวบนเชิงชาย เพื่อกันนกเข้ามาภายใต้หลังคา กระเบื้อง

กาบกล้วย ที่นิยมใช้ในสมัยอยุธยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สำหรับมุงอาคารที่สร้างในสถาปัตยกรรมแบบจีนหรือตะวันตก สำหรับกระเบื้องแบนหรือที่เรียกกันว่ากระเบื้องเกล็ดเต่า ใช้ในการมุงหลังคาบ้านсад นอกจากนี้ยังพบกระเบื้องแบนในปริมาณที่มากกว่าซึ่งน่าจะเป็นลักษณะของกระเบื้องปูพื้น

กฐณี

พบชิ้นส่วนของภาชนะเนื้อแกร่งผิวตกแต่งด้วยน้ำดิน (slip) สีดำ มีทั้งส่วนพวยและส่วนปากกับคอ น่าจะเป็นชิ้นส่วนของภาชนะแบบกฐณีใบเดียวกัน สมัยโบราณกฐณีนิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรม

เหล็ก

พบลูกกระสุนปืนทำด้วยเหล็ก 1 ชิ้น ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 6 ซม. ที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

ประเภทลูกปัด

การขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ ได้พบลูกปัดจำนวน 2 ชิ้น ในระดับ 130-140 Cm.Dt. เป็นลูกปัดแก้วสีเขียวอ่อน รูปทรงระบอบ ส่วนลูกปัดที่พบอีกหนึ่งชิ้นนั้นทำด้วยหินคาร์เนเลียนสีแดง รูปทรงกลม ที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่นพบชิ้นส่วนลูกปัดแก้ว สีส้ม สีฟ้า สีเขียวจำนวน 5 ชิ้น ซึ่งแหล่งกำหนดหรือแหล่งที่มาของแก้วนั้นปรากฏครั้งแรกในเมโสโปเตเมียในช่วง 2300 ปีก่อนคริสตศักราช พบอุปกรณ์การผลิตแก้วในอียิปต์ อายุช่วง 1365 ปีก่อนคริสตศักราช ส่วนในปาเลสไตน์พบโบราณวัตถุที่ทำจากแก้วมีอายุช่วง 1700–1300 ปีก่อนคริสตศักราช ในเอเชียกลางพบโบราณวัตถุที่ทำด้วยแก้วตั้งแต่ช่วง 1300 ปีก่อนคริสตศักราช ในประเทศจีนพบวัตถุที่ทำจากแก้ว⁵⁰ ในประเทศอินเดียช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 3-4 มีการผลิตแก้วเพื่อเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ แหล่งผลิตใหญ่อยู่ที่เมืองตักศิลา พาราณสี และอหิจันทร ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 4-8 อินเดียได้รับเอาเทคโนโลยีการผลิตแก้วให้มีหลากหลายสีสนมากขึ้น โดยรับอิทธิพลมาจากโรมัน และมีการผลิตทั้งในภาคเหนือและภาคใต้ของอินเดีย ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 5-9 ที่เมืองอริกเมฆู เป็นแหล่งผลิตเครื่องแก้วและลูกปัดแก้วที่สำคัญของอินเดียได้⁵¹

⁵⁰ ผาสุข อินทรารุช, ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี, 54.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 55.

ชิ้นส่วนดินเผารูปบุคคลสวมศิราภรณ์รูปแบบศิลปะสมัยลพบุรี

พบที่แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น ขนาด กว้าง 7 เซนติเมตร สูง 12 เซนติเมตร หน้า 5.2 เซนติเมตร พบจำนวน 3 ชิ้น ซึ่งลักษณะของชิ้นส่วนดินเผาชนิดนี้คล้ายกับชิ้นส่วนดินเผาหน้ารูปบุคคลที่พบในการขุดแต่งพระปรางค์สามยอด⁵² จังหวัดลพบุรีซึ่งมีขนาดใกล้เคียงกันด้วย

ภาพที่ 121 ชิ้นส่วนดินเผารูปบุคคลสวมศิราภรณ์รูปแบบศิลปะสมัยลพบุรี พบที่พระปรางค์สามยอด

เครื่องถ้วยจีน

จีนมีประวัติการทำเครื่องปั้นดินเผามายาวนานเป็นเวลา 5,000-1,500 ปีมาแล้วมีการพัฒนารูปแบบการผลิตเรื่อยมา การพบเครื่องถ้วยจีนในแหล่งโบราณคดีสามารถทำให้ทราบอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีได้อย่างหนึ่ง

เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง

ในสมัยราชวงศ์ซ่งนี้นับว่าเป็นยุคทองของเครื่องถ้วยจีน จัดเป็นอุตสาหกรรมการทำเครื่องถ้วยเคลือบ มีแหล่งเตาเผาใหม่ๆเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก มีทั้งแหล่งเตาหลวงและแหล่งเตาเอกชน แหล่งเตาหลวงนั้นผลิตภัณฑ์จะเป็นลักษณะพิเศษ สำหรับเตาเอกชนนิยมผลิตถ้วยที่แข็งแรงและ

⁵² รายงานการบูรณะและปรับปรุงพระปรางค์สามยอด(ขุดแต่ง บูรณะ โบราณสถานอิฐศิลาแลง และปรับปรุงภูมิทัศน์) ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ปีงบประมาณ2548.(เอกสารอัดสำเนา),165.

มีสีสดใส มีแหล่งผลิตทั้งในมณฑลเหอหนาน ฮังโจว จิ้งเต๋อเจิ้น และที่หลวงฉวน อายุราวพุทธศตวรรษที่15-18⁵³

เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง

ในสมัยนี้จีนมีแหล่งผลิตเครื่องถ้วยที่สำคัญคือที่แหล่งเตา จิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี อายุราวพุทธศตวรรษที่21-22 แหล่งเตาจากโจว มณฑลฝูเจี้ยน ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตานี้จะมีทั้งที่ตกแต่งลวดลายและไม่ตกแต่งลวดลายที่ปรากฏบ่อยๆ คือลายช่อดอกไม้และลายดอกไม้ก้านขด มีอายุราวพุทธศตวรรษที่22⁵⁴ ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตานี้จะเป็นประเภทเคลือบขาว จะตกแต่งด้วยสีน้ำเงินที่พราวแก้วคือเคลือบอย่างหนา ที่ก้นภาชนะจะมีรอยขีด การค้าในอาณาจักรสยามโดยเฉพาะการค้ากับราชวงศ์หมิงมีความคล่องตัวมาก สยามส่งสินค้าไปยังเมืองจีนและประเทศใกล้เคียงมากด้วย และสินค้าบางอย่างของสยามก็ถูกส่งไปขายที่เมืองจีนโดยผ่านประเทศใกล้เคียง⁵⁵

เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ชิง

มีการฟื้นฟูการผลิตเครื่องถ้วยขึ้นอีกครั้งที่เมืองจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี หลังจากที่ปิดทำการไปในปลายราชวงศ์หมิง ในสมัยนี้จะพบการเขียนสีลายสีครามใต้เคลือบ มีการขึ้นรูปด้วยแม่พิมพ์ แหล่งเตานี้มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่25

เครื่องถ้วยญี่ปุ่น

ในการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านวิชาเนนทร์ ได้พบเศษเครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่21-22 และ พุทธศตวรรษที่22-23 ซึ่งมีการผลิตและแหล่งเตาต่างกัันดังนี้คือ

ในการขุดค้นพบว่ามีเศษเครื่องถ้วยญี่ปุ่นที่เนื้อดินแกร่ง สีน้ำตาลอมแดง การเคลือบน้ำเคลือบแบบเป็นลายเส้น โคนซ้อนกันหลายเส้น ด้านในภาชนะมีรอยขีด มีอายุราวพุทธศตวรรษที่21-22 มีแหล่งเตาอยู่ที่ท่าเรือการ์ตลี ประเทศญี่ปุ่น แหล่งเตาการ์ตลีนี้แต่แรกในการผลิตนั้นได้รับอิทธิพลรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาจากช่างชาวเกาหลีลักษณะภาชนะในยุคแรกๆนั้นจะเป็นประเภท

⁵³ อนุรักษ์ภัทร จันทวิช. เครื่องถ้วยจีนที่พบในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย.(กรมศิลปากร : กรุงเทพฯ,2537),26.

⁵⁴ ปวิวรรต ธรรมปรีชากร.เครื่องถ้วยจีน รอยสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับจีน.(อัคราสาเนา) ,38-39.

⁵⁵ สืบแสง พรหมบุญ.ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทยค.ศ.1282-1853(กรุงเทพฯ : มุลินธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2525),127.

เนื้อหยาบ หนา น้ำเคลือบด้านไม่มีเงา ลวดลายที่ปรากฏนั้นมักจะเป็นลายจุดขีด เป็นต้น แต่ต่อมาเตาการัตสึนี่ก็ได้รับอิทธิพลการผลิตเครื่องถ้วยแบบจีนด้วย ดังนั้นจึงทำให้เครื่องถ้วยการัตสึเป็นเครื่องถ้วยที่ได้รับอิทธิพลทั้งเกาหลีและจีนไปพร้อม ๆ กัน⁵⁶

เครื่องถ้วยญี่ปุ่นอีกแบบหนึ่งที่ได้จากการขุดค้นคือ เครื่องถ้วยคาคิเอมอนอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 23 ซึ่งเป็นชื่อของชาวญี่ปุ่นที่เป็นผู้ผลิตเครื่องถ้วยตระกูลนี้ มีชื่อจริงว่า Sakaida Kizayemon อยู่ที่นานกาวารา (Nangavara) ใกล้กับเมืองอาริตะ (Arita) Kizayemon ได้ไปเรียนรู้เรื่องการผลิตเครื่องถ้วยจากนาย ฮิกาชิจิมา (Higashijima) ซึ่งนายฮิกาชิจิมา ได้ไปเรียนรู้เทคนิคการเขียนลายบนเคลือบกับช่างชาวจีนที่เข้ามาที่เมืองนางาซากิในสมัยนั้น และทั้งสองคนก็ได้เดินทางไปยังเมืองอิมาริ (Imari) เพื่อทดลองผลิตเครื่องถ้วยเคลือบสี และได้ผลิตให้กับเจ้าเมืองอิมาริซึ่งเจ้าเมืองพอใจเป็นอย่างมาก จึงได้เปลี่ยนชื่อ Kizayemon เป็น Kakiyemon และได้กลายมาเป็นชื่อของเครื่องถ้วยดังกล่าว เครื่องถ้วยคาคิเอมอน มีเทคนิคในการผลิตคือ เขียนลายลงบนเคลือบ และมีการเขียนสีหลายสี เช่น น้ำเงินเข้ม แดง เหลือง เขียว และมีการใช้สีทองร่วมด้วย เนื้อของเครื่องถ้วยบางแกร่ง ในส่วนของลวดลายก็จะเป็นรูปแบบเฉพาะแต่ก็มีพื้นฐานมาจากเครื่องถ้วยจีน ลวดลายที่ปรากฏนั้นจะเป็นรสนิยมแบบญี่ปุ่นที่ชอบความเรียบง่าย และลวดลายที่ปรากฏก็มักจะมีการเว้นระยะห่าง(ว่าง)ของพื้นผิวภาชนะ ไม่นิยมเขียนลายถี่ ๆ หรือลวดลายที่ซ้ำ ๆ กัน ถ้าเป็นภาพทิวทัศน์เขานิยมที่จะเขียนเพียงเมือง ต้นไม้ และก้อนหิน สำหรับขนาดของเครื่องถ้วยตระกูลคาคิเอมอนนี้จะเป็นเครื่องถ้วยขนาดเล็ก เช่น ถ้วย จาน ชาม ต่อมาในราวปีพ.ศ. 2189 (ค.ศ.1646) นายคาคิเอมอน ได้ส่งสินค้าของเขาขายให้กับชาวจีนที่เมืองนางาซากิ และได้มีการนำไปจำหน่ายที่ยุโรป และในเวลาต่อมาก็ได้เป็นที่นิยมอย่างมากในยุโรป เนื่องจากเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร⁵⁷

เครื่องถ้วยเบญจรงค์

เครื่องถ้วยเบญจรงค์ปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สันนิษฐานว่าน่าจะเขียนลายที่เมืองไทยแล้วส่งไปเผาที่ตามณฑล ประเทศจีน ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าพระเจ้าคังซีของจีน ลักษณะพิเศษของเครื่องถ้วยเบญจรงค์คือ การใช้สีเขียนถึง 3, 5, 8 สีลงในหนึ่งใบ เช่น สีแดง เหลือง เขียว ขาว ดำ น้ำเงิน เป็นการเขียนสีผสมเคลือบ(Enamel) สีจึงดูขึ้นมา ลวดลายที่ปรากฏจะเขียนแบบไม่มีช่องว่างบนพื้นที่ภาชนะ ลวดลายที่นิยมคือ เทพพนม ลายกนก ลายพันธุ์พฤกษา

⁵⁶Gorham, Hazel H. Japanese and Oriental ceramics. Rutland, Charles E. Tuttle, c1971. 74-75.

⁵⁷Gorham, Hazel H. Japanese and Oriental ceramics. Rutland, Charles E. Tuttle, c1971. 73-93.

เครื่องถ้วยเวียดนาม

หรือเครื่องถ้วยอันหนาน ที่เมืองอันหนานมีการผลิตเครื่องถ้วยมาประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ในระยะแรกนั้นคงได้รับอิทธิพลมาจากจีน เครื่องถ้วยอันหนานเจริญสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ส่งเป็นสินค้าออกอย่างมาก เนื่องจากเมืองจีนมีปัญหาและชะลอการผลิตลงในช่วงปลายราชวงศ์หมิงถึงต้นราชวงศ์ชิง อันหนานผลิตเครื่องถ้วยหลายรูปทรง เช่น ชาม จาน ถ้วย กาน้ำ แจกัน ไห และกระปุก เป็นต้น ลักษณะเด่นของเครื่องถ้วยเวียดนามคือ การเขียนสีน้ำตาลที่ก้นภาชนะ (Chocolate Base) เครื่องถ้วยเวียดนามได้รับอิทธิพลเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์หมิงของจีนคือ ลายคราม ลายเขียนสีและเคลือบสีขาว⁵⁸

เครื่องถ้วยเขมร

แหล่งเตาที่สำคัญคือแหล่งเตาบุรีรัมย์ ในการขุดค้นของกรมศิลปากรพบว่าในจังหวัดบุรีรัมย์พบเตาเผาเครื่องถ้วยแบบเขมรกระจายอยู่ทั่วไปในอำเภอบ้านกรวด และอำเภอระหานทราย พบว่ามีการผลิตเครื่องถ้วยแบบเขมรทุกประเภททั้งแบบเขียวใส และเคลือบน้ำตาล และภาชนะไม้เคลือบ ซึ่งการผลิตภาชนะทั้งรูปแบบและสีสันอาจขึ้นอยู่กับความนิยมในการนำมาใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาที่เป็นไปได้ และผลิตเพื่อการส่งออกจำหน่ายไปยังที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19 เครื่องถ้วยเขมรที่พบที่บ้านวิชาเขนทร์นี้มีทั้งเคลือบสีดำ สีน้ำตาล กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-20⁵⁹

ภาชนะดินเผาบ้านบางปูน

แหล่งผลิตเตาบ้านบางปูนอยู่ที่บ้านบางปูน ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี แหล่งเตานี้มีการขุดค้นทางโบราณคดีโดยโครงการโบราณคดีประเทศไทยภาคกลางทำให้ทราบว่ามีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18-21 ลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาเตาบ้านบางปูนนี้มีเอกลักษณ์ที่เด่น ๆ คือ การประดับลวดลายในกรอบสีเหลี่ยมสี่ส่วนไหล่ของภาชนะ เช่น รูปบุคคล ช้าง ม้า หงส์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัล พระราชพิธีคล้องช้าง การต่อสู้ของนักรบ เป็นต้น⁶⁰ ในการขุดค้นทางโบราณคดีที่แหล่ง

⁵⁸ ปรีวรรต ธรรมปริชากุล. การบรรยายเรื่องเครื่องถ้วยที่พิพิธภัณฑ์เครื่องถ้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

⁵⁹ กำหนดอายุโดย คุณปรีวรรต ธรรมปริชา.

⁶⁰ กรมศิลปากร, แหล่งเตาเผาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : โครงการโบราณคดีประเทศไทย กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2531), 31-73.

โบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นได้พบเศษภาชนะที่มีการกดประทับลายร่วมด้วย

เครื่องถ้วยจีนที่พบในการขุดค้นบ้านวิชาเยนทร์ พ.ศ.2549 สามารถจำแนกถึงสมัยที่พบตามระดับชั้นดินดังนี้

1. เครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ราวพุทธศตวรรษที่15-18 เริ่มพบในชั้นดินระดับ 290-300 Cm.Dt.จนถึง ชั้นดิน ระดับ 150-160 Cm.Dt.
2. เครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หยวน ราวพุทธศตวรรษที่18-19 และเครื่องถ้วยเวียดนาม (พุทธศตวรรษที่ 19-20) เริ่มพบในระดับ 200-210 Cm.Dt.จนถึง ชั้นดินระดับ 140-150 Cm.Dt.
3. เครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่19-21 เริ่มพบในชั้นดินระดับ 130-140 Cm.Dt. จนถึง ชั้นดินระดับ 110-120 Cm.Dt.
4. เครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์ชิงราวพุทธศตวรรษที่21-24 เริ่มพบในระดับ 120-130 Cm.Dt.จนถึง ชั้นดินระดับ 60-90 Cm.Dt.

ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ในระดับ 300-210 Cm.Dt สามารถกำหนดอายุในเบื้องต้น ได้ว่าเป็นสมัยวัฒนธรรมร่วมแบบเขมร (ลพบุรี) กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18

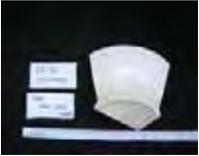
ในระดับ 210-150 Cm.Dt สามารถกำหนดอายุในเบื้องต้น ได้ว่าเป็นสมัยวัฒนธรรมอยุธยาตอนต้น กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 เนื่องจากยังพบเศษเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง ที่อาจใช้สับเนื่องต่อกันได้

ในระดับ 140-110 Cm.Dt สามารถกำหนดอายุในเบื้องต้น ได้ว่าเป็นสมัยวัฒนธรรมอยุธยาตอนปลาย กำหนดอายุราว พุทธศตวรรษที่ 20-23

ในระดับที่ 110-60 Cm.Dt อาจจะเป็นชั้นดินรบกวนจากดินถม เนื่องจากมีเศษเครื่องถ้วยในสมัยราชวงศ์ซ่ง ที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 ปะปนอยู่ด้วย

ตารางแสดงเครื่องถ้วยต่างประเทศ พบจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านวิชาเยนทร์ปีพ.ศ.2549

ระดับ (Cm.Dt.)	ยุคสมัย/ราชวงศ์				
	ราชวงศ์ซ่ง พศต. 16- 19	ราชวงศ์หยวน พศต. 19-20	เวียดนาม พศต. 19-20	ราชวงศ์หมิง พศต.20-22	ราชวงศ์ชิง พศต.22-25
60-90					
90-100					
100-110					
110-120					
120-130					

(ต่อ)					
ระดับ (cmdt.)	ยุคสมัย/ราชวงศ์				
	ราชวงศ์ชู่ พศต. 16- 19	ราชวงศ์หยวน พศต. 19-20	เวียดนาม พศต. 19-20	ราชวงศ์หมิง พศต.20-22	ราชวงศ์ชิง พศต.22-25
130-140					
140-150					
150-160					
160-170					
170-180					
180-190					

(ต่อ)					
ระดับ (cmdt.)	ยุคสมัย/ราชวงศ์				
	ราชวงศ์ชู่ พศต. 16- 19	ราชวงศ์หยวน พศต. 19-20	เวียดนาม พศต. 19-20	ราชวงศ์หมิง พศต.20-22	ราชวงศ์ ชิง พศต. 22-25
190-200					
200-210					
210-220					
220-230					
230-240					
240-250					
250-260					

(ต่อ)					
ระดับ (cmdt.)	ยุคสมัย/ราชวงศ์				
	ราชวงศ์ชู่ พศต. 16- 19	ราชวงศ์หยวน พศต. 19-20	เวียดนาม พศต. 19-20	ราชวงศ์หมิง พศต.20-22	ราชวงศ์ชิง พศต.22-25
260-270	 				
270-280					
280-290					
290-300					

บทที่ 3 บทวิเคราะห์

ในการศึกษาเรื่องพัฒนาการเมืองลพบุรี กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง(วัดปิ่น) ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำข้อมูลจากการขุดค้นทางโบราณคดีทั้งสองแหล่งมาวิเคราะห์ถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรม โดยผลของการศึกษามีดังต่อไปนี้

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

หลักฐานเอกสารที่สันนิษฐานว่าได้กล่าวถึงบ้านวิชาเยนทร์ ปี พ.ศ.2228 มีหลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงดังนี้

จดหมายเหตุรายวันการเดินทางของบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ กล่าวว่า “...ได้มีการขอให้ท่านราชทูตพักอยู่ที่นั่นสักสองสามวันก่อน เพราะเรือนพักที่เมืองละโว้ยังไม่เสร็จเรียบร้อย รอปรับพื้นดินให้ราบก่อน”

ในบันทึกของบาทหลวงตาซาร์ด กล่าวว่า “ทางการได้จัดรับรองท่านราชทูตที่ทำเนียบของ ม. ก็องสแตงซ์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินโปรดให้สร้างพระราชทานเพิ่งแล้วเสร็จ...เขาหวังว่าท่านราชทูตคงจะไม่รังเกียจที่จะพำนักอยู่ในเคหสถานของพวกเขา” และอีกตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า “.....เขาได้เตรียมนิवासสถานหลังงามซึ่งได้สร้างขึ้นมาเป็นเวลา2ปีมาแล้วไว้ให้ ซึ่งอยู่ติดกับหลังที่สร้างขึ้นเมื่อคราวเดินทางครั้งที่แล้ว อันเป็นที่พักรับรองท่านราชทูต ซึ่งหลังใหม่นี้คงงามยิ่งขึ้นไปและน่าอยู่กว่าหลังแรกมาก ได้รับการตกแต่งอย่างหรูหรา และมีห้องที่สะดวกสบาย...มีโรงสวดที่หรูหรากว้างขวาง...”

หลักฐานทางโบราณคดี

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์มีการขุดค้นทางโบราณคดี 2 ครั้งคือ ในปีพ.ศ.2530และการขุดค้นในปีพ.ศ.2549 สำหรับปีพ.ศ.2549 บริเวณที่ทำการขุดค้นเป็นชั้นดินถมจึงทำการศึกษาชั้นวัฒนธรรมได้ยากและยังขุดไม่ถึงชั้น sterile หลักฐานที่สามารถนำมาศึกษาถึงลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมในการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์นั้นได้ใช้ข้อมูลในการขุดค้นปีพ.ศ.2530 เป็นข้อมูลหลัก หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นปีพ.ศ.2530 นำมาวิเคราะห์และลำดับพัฒนาการได้ดังต่อไปนี้

สมัยทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16

ในชั้นวัฒนธรรมล่างสุดพบหลักฐานที่เป็นซากโบราณสถานที่เรียงด้วยอิฐ เป็นแนวเฉียงด้านทิศเหนือกว้าง 50 เซนติเมตร ทิศใต้กว้าง 100 เซนติเมตร ตรงกลางมีหลุมกลม อิฐที่ใช้มีขนาดกว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 35 เซนติเมตร หนา 2.5 เซนติเมตร สันนิษฐานว่าซากโบราณสถานนี้น่าจะใช้เป็นศาสนสถานสมัยทวารวดีและยังพบโบราณวัตถุร่วมชั้นวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

ประติมากรรมรูปหน้าบุคคลและรูปบุคคลงูสิง

เศษภาชนะดินเผาที่มีสัน รูปแบบภาชนะดินเผาที่มีสันเป็นลักษณะของภาชนะดินเผาที่นิยมใช้ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั้งในอินเดียและกลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์ เป็นรูปแบบที่แพร่หลายในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีเกือบทุกแห่ง หม้อมีสันใช้ในการหุงหาอาหาร และหลังจากสมัยทวารวดีไปหม้อมีสันได้รับความนิยมน้อยลงตามลำดับ กลุ่มภาชนะเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ใช้ในครัวเรือนซึ่งได้เปรียบเทียบกับโบราณวัตถุในแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ที่มีการศึกษามาแล้วในวัฒนธรรมทวารวดี

แฉกดินเผา เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือปั้นด้วยที่ทำให้เส้นใยจากพืชรวมตัวกันเป็นเส้นด้าย เพื่อนำไปทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม พบในการขุดค้นทางโบราณคดีทั้งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์

พวยกาดินเผา เป็นชิ้นส่วนของกาดินเผา หรือภาชนะดินเผาที่มีพวยสำหรับเทหรือริน มีหลายรูปแบบและหลายทรง พวยกาดินเผานี้มักพบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในหลาย ๆ แห่ง ซึ่งเป็นรูปแบบของภาชนะดินเผาที่รับมาจากอินเดีย

ฝาจุกดินเผารูปสัตว์ (สิงโต) พบ 2 ชิ้น ชิ้นที่ 1 หัวกลม ตาโปน อ้าปากแลบลิ้นฟันเต็มปาก ไม่สลักแผงขนแต่สลักเป็นสายอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมแทน ชิ้นที่ 2 ลักษณะหัวแบนตัด คิ้วต่อเป็นปีกกา ตาโปนอ้าปากไม่เห็นฟัน สลักคนที่คือเป็นรูปสามเหลี่ยมต่อ ๆ กัน และได้คอกี่สลักเป็นแผงขนสี่เหลี่ยมต่อ ๆ กันอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมอีกทีหนึ่ง ฝาจุกรูปสัตว์นี้มักพบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในหลาย ๆ แห่ง ฝาจุกภาชนะรูปสัตว์ที่พบนี้คงเป็นฝาจุกภาชนะที่ใช้ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝาจุกของหม้อน้ำมนต์ก็ได้

เบ็ชดินเผา พบเบ็ชดินเผาทั้งแบบ Stone ware และ Earthen ware เบ็ชดินเผาที่สันนิษฐานว่าน่าจะใช้แทนเงินตรา หรืออาจเป็นของเล่นเด็กก็ได้

แท่งหินบดและหินบด พบทั่วไปในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี

ต่างหูตะกั่วพบต่างหูโลหะในระยะการอยู่อาศัยสมัยทวารวดี

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบทำให้สันนิษฐานได้ว่าบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์นี้น่าจะมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยทวารวดีแล้ว เนื่องจากพบวัตถุทางวัฒนธรรมในสมัยทวารวดีหลายอย่าง และอาจทำให้สันนิษฐานต่อไปว่าพื้นที่บริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์นี้น่าจะ

เป็นพื้นที่ของการอยู่อาศัยของผู้คนในสมัยทวารวดีเพราะพบ โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการใช้ใน ชีวิตประจำวัน เช่น ซากโบราณสถานก่อด้วยอิฐ ภาชนะดินเผาประเภทหม้อ พวกกาดินเผา ลูกกระสุนดินเผา ขวาน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์และอาจนำสัตว์นั้นมาประกอบอาหาร และเวดินเผาที่พบ อาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มด้วย สำหรับตุ๊กตาดินเผาและเบี้ยดินเผานี้อาจจะเป็นของเล่นเด็กและตุ๊กตาดินเผานี้ยังสันนิษฐานได้ว่าอาจจะใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อใน สมัยนั้นก็เป็นได้

สมัยลพบุรีอายุราวพุทธศตวรรษที่16-18

หลักฐานทาง โบราณคดีที่พบและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมลพบุรีในแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์พบเป็นจำนวนน้อย พบเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาบ้านกรวดบุรีรัมย์ ส่วนหลักฐานทาง โบราณคดีอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏในการขุดค้นปีพ.ศ.2530 และ ปีพ.ศ.2549 จึงทำให้สันนิษฐานว่าพัฒนาการ ทางวัฒนธรรมสมัยลพบุรีในบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์นี้มีการใช้พื้นที่อย่างเบาบาง

สมัยสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่19-20

หลักฐานทาง โบราณคดีที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมในสมัยสุโขทัยบริเวณแหล่ง โบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์นี้อาจจะเป็นเหมือนกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ภายในตัวเมืองที่พบเพียงเศษ ภาชนะดินเผาเท่านั้น อาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าในช่วงสมัยนี้เมืองลพบุรีและแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์อาจไม่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม มากนัก อาจจะมีการติดต่อระหว่างเมืองทั้งสองโดยผ่าน การค้าและสินค้าที่สำคัญของสุโขทัยในช่วงเวลานี้คือ ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเมืองสุโขทัย

สมัยอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่20-22

หลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงบ้านวิชาเยนทร์มีในบันทึกและจดหมายเหตุชาวต่างชาติกล่าวถึง การสร้างบ้านหลวงรับราชทูต หรือบ้านวิชาเยนทร์ มีอายุราวช่วงพุทธศตวรรษที่22 จากหลักฐานทาง สถาปัตยกรรมที่ปรากฏบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์เป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกซึ่งได้รับความนิยมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ รูปแบบที่โดดเด่นคือการทำวงโค้งที่ช่องประตูและหน้าต่าง ซึ่งมัก ปรากฏในแหล่งโบราณคดีภายในตัวเมืองลพบุรีที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ทำการบูรณะไว้ อาคารต่างๆใน บริเวณบ้านวิชาเยนทร์มีหน้าที่การใช้งานดังนี้คือ เป็นบ้านพักรับราชทูต บ้านพักเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ เป็น โบสถ์คริสต์

จากหลักฐานเอกสารและหลักฐานทาง โบราณคดีทำให้สันนิษฐานว่าบริเวณแหล่ง โบราณคดี บ้านวิชาเยนทร์นี้มีพัฒนาการครั้งสำคัญในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีการรับเอา วัฒนธรรมตะวันตก เข้ามาในงานก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรม มีการติดต่อทางการทูตเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างอยุธยาใน สมัยสมเด็จพระนารายณ์กับฝรั่งเศสในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่14 ซึ่งหลักฐานเอกสารและหลักฐานทาง โบราณคดีตรงกันคือมีการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองจนกระทั่งมีการสร้างบ้านเพื่อ

รับรองคณะทูตที่เดินทางเข้ามาในช่วงเวลานั้นด้วย นอกจากนี้ยังมีหลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสมัยนั้น พบหลักฐานโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ที่ได้เผยแพร่มายังลพบุรี คือ โบสถ์ทางศาสนาคริสต์ในบริเวณบ้านวิชาเอนทร์ นอกจากนี้ หลักฐานทางโบราณคดีอื่นที่พบเช่น เศษเครื่องถ้วยจีนที่พบในปริมาณมาก และเศษเครื่องถ้วยเบญจรงค์รุ่นแรกของไทยซึ่งสั่งทำจากเมืองจีน ทำให้สันนิษฐานว่าเมืองลพบุรีมีการติดต่อกับเมืองจีนด้วย

แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น

หลักฐานเอกสารตั้งแต่สมัยอยุธยาลงไปก็กล่าวถึงแหล่ง โบราณคดีวัดปิ่นนั้นยังไม่ปรากฏ ในส่วนของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในการขุดค้นมีดังนี้

สมัยทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16

ร่องรอยแนวอิฐมีส่วนผสมของแกลบข้าวซึ่งไม่สามารถบอกขนาดของตัวอาคารหรือหน้าที่ใช้งานได้อย่างชัดเจน บริเวณนอกหลุมขุดค้นพบเศียรพระพุทธรูปสลักจากหินแอนดิไซค์เหลือเพียงเสี้ยวพระพักตร์ด้านซ้าย ขนาดกว้าง 12 เซนติเมตร หนา 8.5 เซนติเมตร สูง 18 เซนติเมตรซึ่งมีรูปแบบศิลปะสมัยทวารวดี อย่างไรก็ตามจากหลักฐานเกี่ยวเนื่องในศาสนาที่พบในปริมาณที่ไม่หนาแน่นนัก จึงอาจเป็นไปได้ว่าบริเวณนี้อาจจะมีการสร้างศาสนสถานขนาดเล็กในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 ก็เป็นไปได้

นอกจากนั้นยังพบหลักฐานประเภท เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาประเภทหม้อก้นกลมทรงสาม หม้อมีสัน กลุ่มภาชนะที่ตกแต่งด้วยการทาน้ำดินนวล-แดง ขัดมัน รมควัน สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มภาชนะที่ผลิตขึ้นใช้ในท้องถิ่นที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และยังคงใช้ต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์

พวยกาดินเผา มักพบในชั้นวัฒนธรรมทวารวดี เป็นส่วนหนึ่งของภาชนะดินเผาที่มีพวยไว้ริน แทนหีบด พบจำนวน 3 ชิ้น ทำจากหินทรายสีแดง หินแอนดิไซน์และแกรนิต ใช้ในการบดเมล็ดพืช

กระสุนดินเผา อาจใช้ในการล่าสัตว์

เบียดินเผา ลักษณะเป็นแผ่นดินเผากลมคล้ายเหรียญ

แทนหีบด ทำจากหินแอนดิไซน์และแกรนิต ด้านบนผิวเรียบ ใช้ในการบดเมล็ดพืช

ชิ้นส่วนพวยกาดินเผา ที่พบนี้มักพบในกลุ่มภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี

เศษภาชนะดินเผา, เศษภาชนะดินเผามีสัน พบว่ามีการกระจายตัวอยู่ทั่วไปในแหล่ง โบราณคดีวัดปิ่น ส่วนที่พบมากที่สุดคือส่วนปาก ภาชนะดินเผาเหล่านี้มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

และมีการใช้งานต่อเนื่องเรื่อยมา โดยอาจใช้ภาชนะเหล่านี้ในการหุงหาอาหารซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวัน

จากหลักฐานในชั้นวัฒนธรรมนี้ส่วนใหญ่เป็นหลักฐานที่มักพบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี เช่นเดียวกับที่พบในบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ด้วย จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่า พัฒนาการทางวัฒนธรรมในสมัยนี้น่าจะเป็นพื้นที่การอยู่อาศัยและในส่วนของพัฒนาการทางวัฒนธรรมในสมัยทวารวดีของแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นนี้น่าจะเป็นพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยของมนุษย์มาก่อนในช่วงเวลาหนึ่ง และอาจจะมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในอีกระยะเวลาหนึ่งเพื่อสร้างศาสนสถานขนาดเล็กขึ้นในบริเวณที่แห่งนี้ก็เป็นได้ เพราะพบแนวอิฐโบราณสถาน และพบพระพุทธรูปสลักจากหินศิลปะทวารวดี

สมัยลพบุรี ราวพุทธศตวรรษที่16-18

ชิ้นส่วนดินเผารูปบุคคลสวมศิราภรณ์รูปแบบศิลปะสมัยลพบุรี ขนาด กว้าง 7 เซนติเมตร สูง 12 เซนติเมตร หนา 5.2 เซนติเมตร พบจำนวน 3 ชิ้น ซึ่งลักษณะของชิ้นส่วนดินเผารูปบุคคลนี้คล้ายกับชิ้นส่วนดินเผาน้ำรูปบุคคลที่พบในการขุดแต่งพระปรางค์สามยอด¹ จังหวัดลพบุรีซึ่งมีขนาดใกล้เคียงกันด้วย ไม่พบร่องรอยสถาปัตยกรรมร่วมสมัยดังเช่น ที่แหล่งโบราณคดีปรางค์แขก แหล่งโบราณคดีพระปรางค์สามยอด และแหล่งโบราณคดีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งเป็นศาสนสถานขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมร่วมแบบเขมร สำหรับชิ้นส่วนรูปบุคคลสวมศิราภรณ์รูปแบบศิลปะสมัยลพบุรีที่พบในแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นซึ่งพบในจำนวนไม่มากนักจึงทำให้ไม่สามารถตีความในภาพรวมได้ชัดเจนนัก

นอกจากนี้ยังพบเศษภาชนะดินเผา เครื่องถ้วยลพบุรี จากแหล่งเตาบ้านกรวดบุรีรัมย์อายุราวพุทธศตวรรษที่17-19 ในชั้นวัฒนธรรมนี้ด้วย

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบทำให้สันนิษฐานว่าพัฒนาการทางวัฒนธรรมในช่วงเวลานี้พื้นที่โดยรอบอาจมีการสร้างศาสนสถานซึ่งเป็นการเผยแผ่วัฒนธรรมแบบเขมรที่เข้ามายังเมืองลพบุรี แต่บริเวณแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นนี้ไม่พบสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศาสนสถานแต่อย่างใด อาจมีการอยู่อาศัยของมนุษย์ช่วงเวลานี้ในปริมาณที่เบาบาง หรืออาจเป็นพื้นที่ที่รกร้างในช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนที่มียุคพัฒนาการในสมัยต่อไป

¹ รายงานการบูรณะและปรับปรุงพระปรางค์สามยอด(ขุดแต่ง บูรณะ โบราณสถานอิฐ ศิลาลง และปรับปรุงภูมิทัศน์) ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ปีงบประมาณ2548.(เอกสารอัดสำเนา),165.

สมัยสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่19-20

หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมในสมัยสุโขทัยที่พบในแหล่งโบราณคดีวัดป็นนี้พบเพียงเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาศรีสังขนาลัย-สุโขทัย ทำให้สันนิษฐานว่าในช่วงเวลาดังกล่าว แหล่งโบราณคดีวัดป็นอาจจะเป็นเช่นเดียวกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในตัวเมืองที่ปรากฏหลักฐานทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งมีการใช้พื้นที่อย่างเบาบางในสมัยนี้

สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่20-23

หลักฐานเอกสารในสมัยอยุธยายังไม่พบว่าได้มีการกล่าวถึงโบราณสถานวัดป็น สำหรับหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏ คือ

อาคารศาสนสถานสร้างด้วยอิฐ 2 หลัง คือ วิหาร จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารทรงตึกที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

อาคารทิศใต้ของอาคารประธาน ไม่สามารถระบุหน้าที่การใช้งานได้เนื่องจากถูกทำลายลงเจดีย์ เหลือเพียงส่วนฐาน สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และคงถูกรื้อทำลายลงในสมัยหลังมานี้เอง

เศียรพระพุทธรูปหินทราย,เศียรพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะอยุธยา

เศษภาชนะแหล่งเตาบ้านบางปูน ผลิตภัณฑ์ที่พบนี้นักพบเศษแตกหักของภาชนะทรงไหเป็นส่วนใหญ่ มีการตกแต่งลวดลายที่กดประทับแบบต่าง ๆ

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบทำให้สันนิษฐานว่าพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีวัดป็นในสมัยอยุธยานั้นปรากฏเด่นชัดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่มีการสร้างศาสนสถานขึ้นในบริเวณพื้นที่นี้

ตารางแสดงพัฒนาการทางวัฒนธรรมจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

แหล่งโบราณคดี	อายุสมัย	ตำนาน/ จารึก/ บันทึก ชาวต่างชาติ	ศิลปกรรม/ สถาปัตยกรรม/ ประติมากรรม	โบราณวัตถุ
บ้านวิชาเยนทร์	ทวารวดี (ราวพุทธ ศตวรรษที่12-16)	-	-ฐานอาคารก่ออิฐ	-ตุ๊กตาคนจูงลิง -ภาชนะดินเผา สมัยทวารวดี
	ลพบุรี	-	-	-เศษภาชนะดิน เผาสมัยลพบุรี
	สุโขทัย	-	-	-เศษภาชนะดิน เผาสมัยสุโขทัย
	อยุธยา	-บาทหลวง เดอซัวซี -บาทหลวงตา ชาร์ด	อาคารก่ออิฐถือ ปูน สถาปัตยกรรม เรเนสซอง	-เศษภาชนะดิน เผาบ้านบางปูน -เศษเครื่องถ้วย จีนสมัยราชวงศ์ หยวน,หมิง,ชิง

บทที่ 4

สรุป

จากการศึกษาเรื่องพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีใกล้เคียงสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์

แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมในระยะแรกเริ่มในสมัย

ระยะที่ 1 สมัยทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 เพราะพบหลักฐาน โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ฐานหลุมเสาบ้านก่อด้วยอิฐ เศษหม้อดินเผาแบบมีสัน แวดินเผา ลูกกระสุนดินเผา ตุ๊กตาดินเผา ฝาจุกภาชนะดินเผารูปสิงโต ต่างหูโลหะ เป็นต้น สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐานในระยะแรกเริ่มของพื้นที่บริเวณนี้

ระยะที่ 2 สมัยลพบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 พบหลักฐาน โบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์ ไม่ปรากฏหลักฐานประเภทโบราณสถาน สันนิษฐานว่าอาจมีการใช้พื้นที่ในสมัยนี้อย่างเบาบาง

ระยะที่ สมัยสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ปรากฏหลักฐานเบาบางในชั้นวัฒนธรรม

ระยะที่ 4 สมัยอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 ปรากฏหลักฐานเอกสารบันทึกของชาวต่างชาติกล่าวถึงการสร้างบ้านหลวงรับราชทูตและบ้านวิชาเยนทร์ ปรากฏหลักฐานประเภทโบราณสถานสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทำให้ทราบว่าบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีการใช้พื้นที่ในการอยู่อาศัยของคณะราชทูตที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี และเป็นที่พักอาศัยของเจ้าพระวิชาเยนทร์

แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น

จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้สรุปพัฒนาการทางวัฒนธรรมบริเวณนี้ได้ว่า

ระยะที่ 1 สมัยทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 พบว่าบริเวณนี้เป็นอยู่อาศัยของมนุษย์เพราะพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับของใช้ในชีวิตประจำวัน และในระยะเวลาหนึ่งสถานที่แห่งนี้ได้

ถูกปรับเปลี่ยนเป็นศาสนสถานขนาดเล็ก เพราะพบซากฐานอาคารและชิ้นส่วนพระพุทธรูปสลักจากหินศิลปะทวารวดี

ระยะที่ 2 สมัยลพบุรี พบหลักฐานประเภทชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาบ้านกรวดบุรีรัมย์ ชิ้นส่วนดินเผารูปบุคคลสวมศิราภรณ์มีลักษณะรูปแบบศิลปะลพบุรี ไม่พบสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมัยลพบุรี สันนิษฐานว่าอาจมีการใช้พื้นที่บริเวณนี้ในการอยู่อาศัยอย่างเบาบาง

ระยะที่ 3 สมัยสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 พบหลักฐานเบาบางในชั้นวัฒนธรรม

ระยะที่ 4 สมัยอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 พบอาคารก่ออิฐ(วิหาร) สถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปทรงเครื่อง ทำให้ทราบว่ามีการใช้พื้นที่แห่งนี้ได้มีการสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนาขึ้นในสมัยอยุธยา

ตารางสรุปพัฒนาการทางวัฒนธรรมจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ

สมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่11-16 หลักฐานที่พบ	
แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์	แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น
ซากโบราณสถานก่ออิฐ เศษภาชนะดินเผาหม้อมีสัน, พวยกา, เบี้ยดินเผา ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง	ซากโบราณสถานก่ออิฐ(ศาสนสถาน) ชิ้นส่วนพระพักตร์พระพุทธรูปสลักจากหิน แอนดิวไซด์, เศษภาชนะดินเผาหม้อมีสัน, หม้อก้น กลม, พวยกาดินเผา, เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ ซ่ง
สมัยลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่16-19 หลักฐานที่พบ	
แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์	แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น
ไม่ปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรม พบเครื่องถ้วยลพบุรีแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์	ไม่ปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรม ชิ้นส่วนดินเผารูปใบหน้าบุคคลสวมศิราภรณ์ เครื่องถ้วยลพบุรีแหล่งเตาบ้านกรวด บุรีรัมย์
สมัยสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่19-20 หลักฐานที่พบ	
แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์	แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น
ไม่ปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรม พบเครื่องถ้วยสุโขทัย	ไม่ปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรม พบเครื่องถ้วยสุโขทัย
สมัยอยุธยาราวพุทธศตวรรษที่20-23 หลักฐานที่พบ	
แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์	แหล่งโบราณคดีวัดปิ่น
กลุ่มอาคารโบราณสถานวิชาเยนทร์สมัยอยุธยา ตอนปลาย ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง	โบราณสถาน(วิหาร)สมัยอยุธยาตอนปลาย เศียรพระพุทธรูปหินทราย เศียรพระพุทธรูปทรงเครื่อง

จากผลการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่าบริเวณบ้านวิชาเยนทร์และวัดปิ่นมีการใช้พื้นที่มาตั้งแต่สมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 ต่อมามีการใช้พื้นที่สมัยลพบุรีและสุโขทัย แม้ว่าจะพบหลักฐานทางโบราณคดีในวัฒนธรรมดังกล่าวเพียงเบาบาง แต่พื้นที่บริเวณนี้มีการใช้พื้นที่อย่างชัดเจนในสมัยอยุธยาตั้งหลักฐานที่ปรากฏทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ

การใช้พื้นที่ในแหล่งโบราณคดีทั้งสองนี้ จะสอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบภายในเมืองลพบุรีซึ่งสามารถสรุปถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองลพบุรีได้เป็น 4 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16

หลักฐานเอกสารที่กล่าวถึงชื่อเมืองลพบุรีปรากฏในพงศาวดารเหนือกล่าวว่าเมืองละโว้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1002 โดยพระยาภาณุวรรณคิรราช นอกจากนี้ชื่อเมืองละโว้ปรากฏอยู่ในเหรียญเงินที่จารึกว่า “ลวปุระ” พบที่เมืองอุทองจังหวัดสุพรรณบุรี นักวิชาการได้อ่านและแปลความว่า เป็นชื่อเมืองหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางภาคกลางของประเทศไทย ได้มีการกำหนดอายุเหรียญเงินนี้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ในส่วนของหลักฐานประเภทจารึกที่พบ เช่น จารึกบนซีลื้อ, วงล้อพระธรรมจักร, จารึกบนฐานพระพุทธรูปยืนที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ รูปแบบตัวอักษรที่ใช้จารึกเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี นักภาษาศาสตร์เรียกว่า “อักษรปัลลวะ” เป็นอักษรที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียได้ สมัยราชวงศ์ ปัลลวะ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 ข้อความที่จารึกนั้นเกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา ออกจากหลักฐานเอกสารประเภทตำนานและพงศาวดารกล่าวถึง ได้มีการเชิญนางจามเทวี ธิดาเมืองละโว้ไปครองเมืองหริภุญไชยด้วย แสดงให้เห็นว่าเมืองลพบุรีได้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมสมัยทวารวดีไปยังภาคเหนือของประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 13 ด้วย ต่อมาในช่วงราวอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 ได้กล่าวถึงชื่ออาณาจักร “ลลอบุ” ไว้ในจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งนักวิชาการได้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชื่อเมืองละโว้นั่นเอง

จากการศึกษาเรื่องชายฝั่งทะเลโบราณของฟองศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา ทำให้ทราบว่าเมืองลพบุรีเมื่อราว 2,000 ปีมาแล้วเป็นเมืองที่อยู่ชายฝั่งทะเลเดิม และจากลักษณะของเมืองที่เป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบเป็นรูปเกือบกลมซึ่งคูน้ำคันดินนี้เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของเมืองในสมัยทวารวดี ซึ่งมักจะพบในหลาย ๆ แห่ง และจากการขุดค้นและดำเนินการทางด้าน โบราณคดีวัดนครโกษาที่ผ่านมานั้นพบหลักฐานที่เป็นฐานของโบราณสถานสมัยทวารวดี และได้พบประติมากรรมดินเผาปูนปั้นที่ใช้ในการประดับอาคาร เช่น ปูนปั้นรูปคนแคระแบก ปูนปั้นรูปช้างรูปม้ารูปหงส์ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของศิลปกรรมที่พบนี้เหมือนกับที่พบในเมืองโบราณสมัยทวารวดีในหลาย ๆ แห่ง เช่นที่เมืองนครปฐม เมืองศรีเทพ เป็นต้น นอกจากนี้ในแหล่งโบราณคดีภายในตัวเมืองลพบุรียังได้พบพระพุทธรูปศิลปะทวารวดี เช่นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี พบประติมากรรมพระพุทธรเจ้าและองค์พระสาวก มีการกำหนดอายุไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ชิ้นส่วนรูปเคารพ

พระพุทธเจ้าประทับยืนเหนือครุฑ อายุราวพุทธศตวรรษที่12-13 เศียรพระพุทธรูปอายุราวพุทธศตวรรษที่14-15 พระพิมพ์ดินเผาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติอายุราวพุทธศตวรรษที่14-15 เป็นต้น นอกจากนี้ยังโบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผามีสัน ตึกตาดินเผารูปบุคคลและรูปคนงูสิง สิ่งเหล่านี้มักพบเสมอในการขุดค้นทางโบราณคดีของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี โดยเฉพาะหม้อมีสันนี้เป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่รับมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้วและยังคงนิยมใช้ต่อมาในสมัยทวารวดี นอกจากนี้ยังพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลานี้เมืองลพบุรีอาจมีการติดต่อกับประเทศจีน จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองลพบุรีเป็นเมืองหนึ่งที่มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมในสมัยทวารวดีในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่11-16 หนึ่งจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเช่นพระพุทธรูปจารึก พระพิมพ์ดินเผา ซึ่งเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ หลักฐานเหล่านี้อาจแสดงให้เห็นว่าในสมัยทวารวดีนี้เมืองลพบุรีมีการรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาในเมืองลพบุรี ซึ่งศาสนาพุทธนี้ถือกำเนิดขึ้นที่ประเทศอินเดียและมีการเผยแผ่เข้ามายังภูมิภาคนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงทำให้เห็นได้ว่าเมืองลพบุรีอาจมีการติดต่อกับอินเดียโดยตรง สำหรับหลักฐาน เช่นหม้อมีสัน เศษภาชนะดินเผา ตึกตาดินเผาคนงูสิง, หน้าบุคคล เป็นต้น ซึ่งหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เมืองลพบุรีมีการอยู่อาศัยของคนในสมัยทวารวดีมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16

ระยะที่ 2 ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18

ในราวพุทธศตวรรษที่17 หลักฐานประเภทจารึกได้กล่าวถึงเมืองลพบุรีที่จารึกกระเบื้องปราสาทนครวัดกล่าวถึงการนำทัพของพระเจ้าสุริยวงษ์ที่2 นำพลยกทัพละโว้ ในราวพุทธศตวรรษที่18 ได้ปรากฏข้อความจารึกที่ปราสาทพระขรรค์ ข้อความกล่าวถึงการส่งพระพุทธรูปมหาธาตุไปยังเมืองต่าง ๆ และมีชื่อเมืองลพบุรีด้วย นอกจากนี้ในราวพุทธศตวรรษเดียวกันนี้ยังมีข้อความปรากฏที่ปราสาทพิมานอากาศ ได้กล่าวถึงสร้อยพระนามของพระโอรสพระเจ้าชัยวงษ์ที่ 7 มีสร้อยพระนามว่า “ลโว้ทยศ” นักวิชาการได้แปลความว่า ผู้เป็นใหญ่ในเมืองละโว้

หลักฐานทางสถาปัตยกรรมสมัยลพบุรีที่ปรากฏในเมืองลพบุรีได้แก่ ปรารักษ์แขกซึ่งจากการขุดค้น¹ ทำให้ทราบว่าปราสาทองค์กลางและปราสาทองค์ทิศใต้น่าจะสร้างในราวพุทธศตวรรษที่15สำหรับพระปรารักษ์สามยอด มีการกำหนดอายุศิลปกรรมไว้ราวพุทธศตวรรษที่17² สมัยพระเจ้า

¹ สฤณีพงศ์ ชุนทรง, “ปรารักษ์แขกเมืองลพบุรีกับประเด็นการศึกษาใหม่” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 76.

² อรสา แสงทอง, พระปรารักษ์สามยอด ต.ท่าหิน อ.เมือง จ.ลพบุรี.(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,

ชัยวัฒน์ที่ 7 ส่วนหลักฐานประเภทศิลปกรรมที่พบภายในเมืองลพบุรี พบประติมากรรมหินทราย ประเภททับหลังสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 นอกจากนี้ยังพบ พระพุทธรูปศิลปะเขมรแบบนครวัดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 พบศิลปะเขมรแบบบายอน-หลัง บายอน นักวิชาการได้กำหนดอายุไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 18 พบพระพุทธรูปปางนาคปรกศิลปะ ลพบุรีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18-19 และยังพบพระพิมพ์ศิลปะลพบุรีอายุราวปลายพุทธ ศตวรรษที่ 18-19 พระพุทธรูปศิลาปางมาวิชัยกำหนดอายุไว้ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 และ พระพุทธรูปองค์นี้นักวิชาการได้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นต้นแบบให้แก่พระพุทธรูปแบบอุ้งทองรุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 2 ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20³ อีกด้วย หลักฐานประเภทโบราณวัตถุที่พบนั้นมี ประเภทภาชนะดินเผา เศษภาชนะดินเผา จากแหล่งเตาบุรีรัมย์ซึ่งเป็นเครื่องถ้วยในวัฒนธรรมร่วม แบบเขมรซึ่งนักวิชาการได้กำหนดอายุไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 15-18

จากหลักฐานที่พบทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา ได้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมเขมรเข้ามาในดินแดนแถบภาคกลางของประเทศไทยโดยปรากฏที่ ปรารักษ์แขกที่ท้องค้ำปราสาทหินสองค้ำกลางและทิศใต้ในระยะเริ่มแรกราวพุทธศตวรรษที่ 15 และต่อมาก็ ได้มีการเผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรเข้ามายังเมืองลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 อย่าง มากจึงทำให้ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างพระปรารักษ์สามยอดและพบพระพุทธรูปในศิลปะร่วมแบบ เขมรและพัฒนาจนเป็นศิลปะลพบุรีในที่สุด

ระยะที่ 3 ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19

ในราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาเกิดเมืองใหม่ที่มียุทธศาสตร์สำคัญขึ้นในบริเวณ ทางภาคเหนือของประเทศไทยนั่นคือการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองที่มีบทบาท ความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 และช่วงเวลานี้เมืองลพบุรีก็ได้มีปรากฏ ในหลักฐานประเภทพงศาวดาร คือในประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ได้กล่าวถึงนายคงคราชซึ่งเป็นบิดา ของนายร่วง ต่อมาก็คือพระร่วงแห่งเมืองสุโขทัยได้ส่งสาวน้าจากเมืองละโว้ไปกัมพูชา

หลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏอิทธิพลทางวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยนั้น พบที่วัดพระศรี รัตนมหาธาตุลพบุรีคือ ลายปูนปั้นพระพุทธรูปปางลีลาและเทพนมที่ปรารักษ์ 6x มีอิทธิพลของศิลปะ สุโขทัยและการเรียงอิฐแบบอิงลิชบอนด์⁴ ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยสุโขทัยประเภทสถาปัตยกรรมศิลปะ

³ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., พระพุทธรูปศิลาปางมารวิชัยในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ : การกำหนดรูปแบบและอายุสมัยครั้งใหม่, 115.

⁴ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล, “วัดมหาธาตุ ลพบุรี,” เมืองโบราณ 2, 2 (ม.ค.-มี.ค.2519), 30.

สุโขทัยที่พบในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี ในส่วนของหลักฐานประเภทโบราณวัตถุที่พบเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาสุโขทัยเสมอตามแหล่งโบราณคดีในหลาย ๆ แหล่งของเมืองลพบุรี

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบทำให้สันนิษฐานว่าเมืองลพบุรีในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 นี้คงได้รับการเผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมสุโขทัยค่อนข้างน้อยทั้งในทางศาสนาและการเมือง แต่ในส่วนของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเช่นเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเมืองสุโขทัยที่พบมากนั้นอาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองลพบุรีและเมืองสุโขทัยมีความสัมพันธ์ทางการค้าต่อกัน

ระยะที่ 4 ราวพุทธศตวรรษที่ 19-23

หลักฐานเอกสารในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ปรากฏในจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์หยวน พ.ศ.1832-1911 กล่าวถึงการถวายเครื่องราชบรรณาการของเมืองหลอหูและกล่าวถึงเมือง “หลอหู” ว่าเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก ต่อมาราวพ.ศ.1911-2187 ในจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์หมิง ได้กล่าวถึงว่าเมืองหลอฮั่วเริ่มมีความสัมพันธ์กับจีนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง และในปลายราชวงศ์หยวน มีการส่งทูตจากหลอฮั่วไปจีนถึง 5 ครั้ง และในสมัยราชวงศ์หมิง หลอฮั่วได้ส่งโอรสไปเมืองจีนในปีพ.ศ.1930 ในส่วนของบันทึกการเดินทางชาวต่างชาติ จดหมายเหตุรายวันการเดินทาง มีปรากฏชื่อเมืองลพบุรีดังนี้ ในพ.ศ.2221 บันทึกของคณะราชทูตเปอร์เซียเข้ามากรุงศรีอยุธยา สำนึกอักษรยี่สุลัยมานได้กล่าวว่า เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ที่ “ละโว้” ราวปีพ.ศ.2224 นิโกลาส์ แชรแวง กล่าวถึงสมเด็จพระนารายณ์ทรงบูรณะเมืองละโว้ใหม่ และทรงสร้างพระราชวังขึ้นที่เมืองละโว้ พ.ศ.2225 จาริกบนแผ่นดินไ้บุษบถกรรมาสน์ วัดมณีชลขันธ์ กล่าวถึงประวัติการสร้างบุษบถกรรมาสน์ในปีพ.ศ.2225 และค่าใช้จ่ายในการการสร้าง ในปีพ.ศ.2228 ได้มีจดหมายเหตุหลายฉบับเขียนถึงเมืองลพบุรี ดังปรากฏต่อไปนี้ มุฮัมหมัด อิบราฮิม มุฮัมหมัด ราบี กล่าวถึงเมืองลพบุรีกล่าวว่าเมืองลพบุรีมีอากาศดี จึงทำให้สมเด็จพระนารายณ์โปรดที่จะประทับเมือง “ละโว้” 9 เดือน ในจดหมายเหตุรายวันการเดินทางสู่ประเทศสยามปีค.ศ.1685 และ 1686 โดยบาทหลวง เดอ ชัวซีย์ กล่าวถึงพระนารายณ์ทรงโปรดประทับที่เมืองลพบุรีคราวละ 7-8 เดือน และกล่าวว่าให้ลาแมร์ซ่อมป้อมปืนที่เมืองละโว้ ในจดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวง กิย์ ดาซาร์ด กล่าวถึงเมืองละโว้ การเข้าเฝ้าของคณะราชทูตฝรั่งเศส และการทอดพระเนตรจันทร์ปราสาทที่ทะเลชุบศร ในจดหมายเหตุฟอร์แบ็ง กล่าวว่าเมืองละโว้เป็นที่ประทับในชนบทของสมเด็จพระนารายณ์ ต่อมาในราวพ.ศ.2231 ในจดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม กล่าวถึงที่ตั้งเมืองละโว้ การสร้างและการตกแต่งพระราชวังนารายณ์และการจัดสวนที่เมืองลพบุรี เมืองลพบุรีปรากฏในรูปของแผนที่ ซึ่งเขียนโดยวิศวกรชาวฝรั่งเศส ม. เดอ ลาแมร์ เป็นต้น

ในส่วนของเอกสารประเภทพงศาวดารที่กล่าวถึงเมืองลพบุรีปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า(ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ) กล่าวถึงสมัยอยุธยาตอนต้นมีการส่งพระราชโอรสมาครองเมืองลพบุรี และกล่าวถึงพระมหาจักรพรรดิปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองลพบุรี ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด) กล่าวถึงการพบช้างเผือกที่เมืองลพบุรีและการเตรียมการกบฏที่เมืองลพบุรี ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยาภาคที่ 1 กล่าวถึงเมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ว่าเป็นที่ใช้ทำสัญญาทางการค้าระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

ในส่วนของหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏในรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่แหล่งโบราณคดีวัดนครโกษา คือ เจดีย์องค์ปรางค์ประธาน ได้รับการบูรณะในสมัยอยุธยา และที่เจดีย์ทรงปรางค์มีพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะอยุธยาตอนต้นประดิษฐานอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว อาคารวิหารหลวงมีการเจาะช่องหน้าต่างแบบลูกมะหวด และช่องหน้าต่างแบบวงโค้งยอดแหลม และภายในแหล่งโบราณคดีวัดนครโกษานี้ยังพบพระพุทธรูปศิลปะอู่ทองและศิลปะอยุธยาตอนต้น และพบลวดลายปูนปั้นกลีบขนุนศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้นร่วมด้วย ที่แหล่งโบราณคดีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรีพบว่าองค์ปรางค์มีลวดลายปูนปั้นสมัยอยุธยา นอกจากนี้ที่เจดีย์รายและปรางค์ วิหารเก้าห้อง ก็ปรากฏอิทธิพลศิลปะอยุธยาตั้งอยุธยาตอนต้นและในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ด้วย นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 ร่วมด้วย ที่แหล่งโบราณคดีปรางค์แขกและแหล่งโบราณคดีปรางค์สามยอดพบว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้มีการบูรณะและสร้างอาคารที่มีสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ปรากฏอยู่ด้วย ที่แหล่งโบราณคดีพระราชวังนารายณ์พบสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เป็นต้น

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบทำให้ทราบได้ว่าในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้นเมืองลพบุรีมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยา หลักฐานเอกสารได้กล่าวถึงการส่งพระรามศวรมาครองเมืองลพบุรี ในช่วงเวลานี้เมืองลพบุรีคงจะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากอยุธยาและปรากฏหลักฐานในแหล่งโบราณคดีวัดนครโกษา แหล่งโบราณคดีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ได้รับปรากฏในรูปแบบของศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และเมืองลพบุรีมีบทบาทที่สำคัญอีกครั้งในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 22 ตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ตามหลักฐานจดหมายเหตุและบันทึกของชาวต่างชาติทำให้ทราบว่าเมืองลพบุรีเป็นราชธานีแห่งที่สองในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการก่อสร้างและบูรณะเมืองลพบุรีในช่วงเวลานี้เป็นอย่างมากด้วยซึ่งปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรมในแหล่งโบราณคดีหลาย ๆ แห่งในตัวเมืองลพบุรี

สรุป

จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยทวารวดี พบพื้นที่การอยู่อาศัยของคนในสมัยทวารวดี ในส่วนพื้นที่บริเวณแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นอาจมีการปรับพื้นที่เพื่อใช้ในการสร้างศาสนสถานขึ้นในสมัยทวารวดี ส่วนในสมัยลพบุรีนั้นพื้นที่ของแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นไม่พบร่องรอยศาสนสถานขนาดใหญ่เช่นเดียวกับ พระปรางค์สามยอด ปรางค์แขก ซึ่งเป็นศาสนสถานขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นในเมืองลพบุรี แต่พบว่ามีอยู่อาศัยในช่วงสมัยลพบุรีเป็นชั้นบาง ๆ ในสมัยอยุธยาพบพื้นที่บริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีวัดปิ่น มีการใช้พื้นที่อย่างโดดเด่น ปรากฏหลักฐานที่เป็นกลุ่มอาคารภายในแหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์ และวิหารในบริเวณแหล่งโบราณคดีวัดปิ่น ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยสมเด็จพระนารายณ์เช่นเดียวกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ภายในเมืองลพบุรี

ข้อเสนอแนะ

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวิชาเยนทร์และแหล่งโบราณคดีวัดปิ่นนั้นพบว่ามี ความเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ หลายแห่งในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดอื่น ๆ ในเขตภาคกลาง ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นในเขตภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งเป็นกรณีที่น่าสนใจทำการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรธรณี, กองนโยบายที่ดินและแผนงาน. การศึกษาสถานภาพเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำป่า
ไม้และแร่ จังหวัดลพบุรี พ.ศ. 2524 (ม.ป.ท.), 2525.
- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. ประวัติศาสตร์-โบราณคดี. พระนคร : ศิวพร,
2514.
- กรมวิชาการ. ลพบุรี: ธานีแห่งอารยธรรม. กรุงเทพฯ : กระทรวง, 2542.
- กรมศิลปากร. กรุงสยามสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในสายตาของชาวตะวันตก. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์การศาสนา, 2518.
- _____ . จดหมายเหตุส่งทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ 2 ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.
พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2515.
- _____ . จารึกโบราณรุ่นแรกพบที่ลพบุรีและใกล้เคียง. กรุงเทพฯ : กรม, 2524. (พิมพ์ใน
โอกาสเปิดห้องนิทรรศการเรื่องจารึกพบที่จังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ณ พิพิธภัณฑ์
สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราชลพบุรี).
- _____ . จารึกในประเทศไทย เล่ม 1 อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ 12-14.
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529.
- _____ . จารึกในประเทศไทย เล่ม 2 อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ 21-21.
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529.
- _____ . จารึกในประเทศไทย เล่ม 3 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 15 -16. กรุงเทพฯ : กรม
ศิลปากร, 2529.
- _____ . จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17 -18. กรุงเทพฯ : กรม
ศิลปากร, 2529.
- _____ . บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17. แปล
โดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. พระนคร. 2512.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พระนคร : องค์การค้า
ของคุรุสภา, 2504.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด). พระนคร : คลังวิทยา,
2507.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์. พระนคร : คลังวิทยา, 2514.
- _____ . พระราชพงสาวดารกรุงกัมพูชา. พระนคร : แพร่พิทยา, 2513.

- _____ . แหล่งโบราณคดีในประเทศไทย. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531.
- _____ . บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่น. พระนคร: กรมศิลปากร, 2512.
- _____ . แหล่งโบราณคดีในประเทศไทย. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531.
- กรพินธุ์ พัยคมประการณ์. การนำน้ำมาใช้ในพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- ขจร สุขพานิช. ออกญาวิไชยเณทร์ และการต่างประเทศในสมัยสมเด็จพระนารายณ์. พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2506.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกถัมภ์ และภูมิปัญญาจังหวัดลพบุรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2542. (จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542).
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์. “การสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน.” โบราณคดี 7,2 (เมษายน-มิถุนายน 2516) : 66-74.
- โครงการขุดค้นทางโบราณคดีโบราณสถานวัดปิ่น ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนเอกพรไพศาล, 2551.
- จารึก วิไลแก้ว.
- เฉลิม ขงบุญเกิด, ผู้แปล. “เมืองไทยในจดหมายเหตุจีน.” ศิลปากร 7,2 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2506) : 31-42.
- _____ . “การพัฒนาเมืองเก่าลพบุรี”. เมืองโบราณ 20,4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2537) : 17-29.
- ชมรมอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อมจังหวัดลพบุรี. โบราณวัตถุสถานและสิ่งแวดล้อมลพบุรี. ลพบุรี : โรงพิมพ์อุทัยพิทยา, 2518.
- _____ . สยามดึกดำบรรพ์. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2521.
- ชาร์ลส ไฮแอมและรัชนี ทศรัตน์. สยามดึกดำบรรพ์ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์, 2542.
- ชิน อยู่ดี. ชินอยู่ดี บิดาแห่งวิชาก่อนประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529. (จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี 13 ตุลาคม 2529.)
- _____ . สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสเชิดชูเกียรติในฐานะปรมาจารย์แห่งวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย พ.ศ. 2529.)

ณัฐภัทร จันทวิช. เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2529.

เดสนิส ที เบอร์กาโด และคนอื่นๆ. รายงานการประเมินสภาพฐานรากและวิธีการซ่อมแซมพระปรางค์สามยอด เทวสถานปรางค์แขกและเจดีย์วัดมณีชลขันธ์ในจังหวัดลพบุรี(ระยะ3). กรุงเทพฯ : แผนวิศวกรรมธรณีเทคนิคและการขนส่ง สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย, 2530.

เดอ ชัวซี,บาทหลวง. จดหมายเหตุรายวัน การเดินทางสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ.1685 และ 1686 ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2516.

เดอ แบส. กึ่งอสังข์ ฟอลคอลล. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, 2508.

ตรี อมาตยกุล. จังหวัดลพบุรี. พระนคร : กรมศิลปากร, 2509.

ตรึงใจ บูรณสมภพ. และคนอื่นๆ.รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจังหวัดลพบุรี. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.

_____. “รายงานการวิจัยย่อ : การศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี.”หน้าจั่ว 11 (2534) : 87-101.

ดาซาร์ด กวีย์,บาทหลวง. การเดินทางของบาทหลวงดาซาร์ด เล่ม1-3: ฉบับลายมือเขียนที่คัดมาจากต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,2521.

ทงศักดิ์ หาญวงษ์. “การวิเคราะห์โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านท่าแค ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

นิธิ สีแพร. “เทวสถานปรางค์แขก จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานพชัย แดงดีเลิศ. “จารึกทวารวดี : การศึกษาเชิงอักษรวิทยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

นิติกร สังกแก้ว. การศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านวิไชยรินทร์ บ้านหลวงรับราชทูต.กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร,2549. (รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชา 262-433 สุนทรียศาสตร์กับสถาปัตยกรรม สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2549.)

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

- นิโคราส์ เดอ แซร์แวงส์. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย
สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า, 2506
- นงคราญ ศรีชาย. “โบราณสถานในจังหวัดลพบุรีที่เกี่ยวข้องกับดาราศาสตร์ไทย”. เมืองโบราณ 20, 4
(ตุลาคม-ธันวาคม 2537) : 109-114.
- บรรจบ เทียมทัด. นาชมโบราณวัตถุสถานในจังหวัดลพบุรี. พระนคร : กรมศิลปากร, 2540.
- บุญเยี่ยม เข้มเมือง. เที่ยววังเวียงละโว้. กรุงเทพฯ : เม็ดทราย, 2531.
- บุญฤทธิ์ ฉายสุวรรณ. “ระบบชลประทาน : ระบบการประปาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.”
เมืองโบราณ. 25, 1 (ม.ค.-มี.ค. 2542) : 59-72.
- _____. อ่างแก้วกับการประปาเมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. กรุงเทพฯ :
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่3 พระนครศรีอยุธยา, 2534.
- บุหลง ศรีกนก. “แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรีจากหลักฐานเอกสารโบราณ.” เอกสาร
ในการสัมมนาทางวิชาการประวัติศาสตร์ลพบุรี 2-4 กุมภาพันธ์ 2528, (เอกสารอัด
สำเนา).
- โบราณคดีและประวัติศาสตร์ประเทศไทย : ฉบับคู่มือครูสังคม. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่46 เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่6. พระนคร : กรมศิลปากร, 2505.
- ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 42 เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาตั้งกรุงศรีอยุธยา
ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาค3. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ,
2470. (จัดพิมพ์งานศพนางรัฐกิจพัฒนา (เทียบ ทวีศรี) พ.ศ.2470.)
- ประภัสสร ชูวีเชียร. “หลักฐาน โบราณคดีและศิลปกรรมของวัดนครโกษา.” เมืองโบราณ. 34, 2
(เม.ย.-มิ.ย.2551) : 166-181
- _____. “พระปรารักษ์สามยอด” อาร์คิเทคเจอร์แอนด์ดีไซน์. 1, 3 (ก.พ. 2537) : 174-179.
- _____. “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” อาร์คแอนด์ไอดี. 3, 27 (พ.ย. 2538) : 64-70.
- ผ.คดีการ [นามแฝง]. พระนารายณ์มหาราช หรือ ประวัติลพบุรี. พระนคร : โรงพิมพ์ฟูกเฮง, 2480.
- ผาสุข อินทรารุช. “เครื่องรางสำหรับพ่อค้า” ใน ปัจจุบันของโบราณคดีไทย. กรุงเทพฯ : คณะ
โบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528. (จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสครบรอบ 30 ปีการก่อตั้ง
คณะโบราณคดี)
- _____. ดรชนิภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี. กรุงเทพฯ : สยามการพิมพ์, 2528.
- _____. “ตำนานเมืองลพบุรี.” ดำรงวิชาการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545

- ..... ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2542.
- ผ่องศรี วานาสิน และทิวา สุภจรรยา. เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาคำแหน่งที่ตั้งและภูมิศาสตร์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- ภูธร ภูมธนะ. “เหรียญเงินตราสมัยทวารวดี พบที่จังหวัดลพบุรี”. ศิลปากร 28,4 (กันยายน 2527) : 55-63.
- พระโพธิ์รังษี. ตำนานจามเทวีวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2510. (พิมพ์แจกในงานฉลองอายุครบ 6 รอบ ของนางกิมฮ้อ นิมนานเหมินท์ 20 มีนาคม 2510)
- พระพุทธรุกาม และพระพุทธรุกาม. ตำนานมูลศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518 (พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ 17 ธันวาคม 2518.)
- พูนศรี จีบแก้ว. “ศึกแบบฝรั่งในเมืองลพบุรี”. เมืองโบราณ 18,3-4 (กรกฎาคม.- ธันวาคม 2535) : 120-128.
- พัชรี สาริกบุตร. เทคโนโลยีสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- ..... พระนารายณ์ราชนิเวศน์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531.
- พรหมศักดิ์ เจริญสวัสดิ์, ภูมธนะ จาระพานานนท์. “พระพิมพ์ดินเผาวัดนครโกษาลพบุรี”. ศิลปากร 32,6 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2532) : 40-55.
- ภาพเก่าเล่าอดีตลพบุรี. ลพบุรี: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏเทพสตรีลพบุรี, 2540.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. โครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าลพบุรี/เสนอต่อสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.
- มานิต วัลลิโกดม. ตำนานสิงหลวัติกุมาร ฉบับสอบค้น. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516.
- มานิตา เชื้อนขันธุ์. พระนารายณ์ราชนิเวศน์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545.
- เมธี สุขสำเร็จ. ความสัมพันธ์ของชุมชนโบราณในเขตจังหวัดลพบุรีกับชุมชนภายนอกในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- ยงยุทธ ป้องประภา และคนอื่นๆ. คู่มือนำเที่ยวลพบุรี. ลพบุรี : บุญสืบการพิมพ์, 2522.

- รัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์, พิมพ์ครั้งที่ 4. แปลโดย แสงมนวิฑูร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2517. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร 20 เมษายน 2517).
- ราศี บุรุษรัตนพันธุ์. “ความสำคัญของเมืองลพบุรีในฐานะเป็นแหล่งกระจายวัฒนธรรมทวารวดี บริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสัก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- วิจิตร ทันด่วน และคณะ. รายงานการสำรวจดินของจังหวัดลพบุรี/ของกองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2519.
- วิทยาลัยครูเทพสตรี. เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี ณ วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี 6-8 ธันวาคม 2522. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2524.
- วิไลเลขา ถาวรธนสาร และคนอื่นๆ. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.
- วันเวลา วิโรจนารมย์. “การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีและนครสวรรค์ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. ลพบุรี: อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2537.
- ศราวุธ ดรณวัติ. “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจังหวัดลพบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- สฤกษ์ดีพงษ์ ชุนทรง. “บ้านวิชาเอนทร์ การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งล่าสุด.” เมืองโบราณ 32,4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2549) : 16-17.
- _____. “ปรารักษ์แขกเมืองลพบุรี : ปราสาทแบบขอมที่เก่าที่สุดในภาคกลางของประเทศไทย.” เมืองโบราณ 32,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2549) : 102-113.
- _____. “ปรารักษ์แขกลพบุรีกับประเด็นศึกษาใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.
- _____. “ทับหลังของปรารักษ์แขกเมืองลพบุรีหายไปไหน?” เมืองโบราณ 35,3 (เมษายน-มิถุนายน 2552) : 118-123.
- สว่าง เลิศฤทธิ์. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์พัฒนาการของความซับซ้อนทางเศรษฐกิจและสังคมจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายถึงยุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์ในเขตที่สูงทาง

ตะวันออกของภาคกลางของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

_____. “ก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในภาคกลางของประเทศไทย : หลักฐานจากกลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนล่างและที่สูงทางตะวันออก” .เมืองโบราณ. 29, 2 (เม.ย. - มิ.ย. 2546) : 72-87.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. “พระพุทธรูปศิลาปางมารวิชัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ : การกำหนดรูปแบบและอายุสมัยครั้งใหม่.” เมืองโบราณ. 17, 2 (เม.ย. - มิ.ย. 2534) : 109-116

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. “การผูกตำนานจากสถานที่ : กรณีตำนานท้องถิ่นเมืองลพบุรี”. เมืองโบราณ 15,1(มกราคม-มีนาคม 2532) : หน้า65-69.

สุทัตตะ มานพ. ตำนานเมืองลพบุรี:ตำนานพระปรางค์สามยอด. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, 2525.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปสมัยลพบุรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2510.

สุรพล นาถะพินธุ และคนอื่นๆ. แหล่งโบราณคดีบ้านท่าแค. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี เปิดนิทรรศการพิเศษเรื่องแหล่งโบราณคดีบ้านท่าแค ธันวาคม 2527)

สมชัย อนุมานราชชน. การทูตไทยสมัยศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509.

ศิริวรรณ เวชวิทย์. การศึกษาแบบขุ่มประตูหน้าต่างอาคารอิทธิพลตะวันตกบ้านหลวงรับราชทูตหรือบ้านวิชาเยนทร์ จ.ลพบุรี. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.2531.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “ลุ่มลพบุรี-ป่าสัก : ภาพรวมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ถึงทวารวดีตอนต้น.”

เมืองโบราณ 22,2 (เมษายน-มิถุนายน 2539) : 14-38.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น. “สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในเขตชุมชนเมืองจังหวัดลพบุรี.” ลพบุรี : หน่วย, 2531.

หลวงจินดาสหกิจ, ผู้แปล. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 81 : จดหมายเหตุเรื่องการจร้าดเมื่อปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. พระนคร : กรมศิลปากร,2510.

หวน พินธุพันธ์. ลพบุรีที่น่ารู้. ลพบุรี: หัตถโกศการพิมพ์, 2512.

อาษา รามาน. “ระบบนิเวศน์ : การตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์จังหวัดลพบุรี.” สารนิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

- อพิสิทธิ์ ชีระจารุวรรณ. “ประจักษ์บารายมมมมมใหม่ในการสร้างบ้านแปลงเมืองสมัยลพบุรี”
ศิลปวัฒนธรรม 21, 10 (ส.ค. 2543) : 68-71
- อรสา แสงทอง. “พระปรารักษ์ 3 ยอด ต.ท่าหิน อ.เมือง จ.ลพบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
 บัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- อนูวิทย์ เจริญสุภกุล. “วัดมหาธาตุลพบุรี”. เมืองโบราณ 2,2 (มกราคม-มีนาคม 2519) : 21-33.
- Gorham,Hazel H.Japanese and Oriental ceramics.Rutland,Charles E. Tuttle, c1971.
- H.G.Quaritch Wales. Dvaravati : The Earliest Kingdom of Siam. London : W.S. Maney and Son
 Ltd., 1969.
- Ian C.Glover,.การแลกเปลี่ยนระหว่างอินเดียและไทยในสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ แปลโดย พูล
- J.J.Boeles. “A note on the ancient city called Lavapura” Journal of the Siam Society LV. Part I
 (January 1967)
- Ritt Vichayarath. “Narai Eajanives Palace Lopburi.” ไอดีไซน์. 68 (มี.ค. 2550) : 92-95.
- Simon de la loubere. A New Historical Relation of the Kingdom of Siam. K.L.:Oxford University,
 1969.
- Veerapan Maleipan. “Sab Champa” โบราณคดี 3,4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2514) : 93-101.
- W.O. Wolters, “A Western Teacher and The History of Early Ayuthaya” สังคมศาสตร์ปริทัศน์
ฉบับพิเศษ (มิถุนายน 2529) : 92.

